

SÜTAŞ DOĞU-GÜNEYDOĞU ANADOLU SÜTÇÜLÜK PROJESİ BİNGÖL ENTEGRE TESİSLERİ YATIRIMININ SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

**BÖLGESEL DİNAMİK GİRİDİ-ÇIKTI ANALİZİ
(2018-2033)**

Sütaş Bilimsel Araştırmalar Yayın Dizisi

2021 / 01 / 01

© SÜTAŞ

Tüm hakları saklıdır. Bu eserin tamamı ya da bir bölümü, 4110 sayılı Yasa ile değişik 5846 sayılı FSEK uyarınca, kullanılmazdan önce hak sahibinden 52. Maddeye uygun yazılı izin alınmadıkça, hiçbir şekil ve yöntemle işlenmek, çoğaltılmak, çoğaltılmış nüshaları yayılmak, satılmak, kiralanmak, ödünç verilmek, temsil edilmek, sunulmak, telli/telsiz ya da başka teknik, sayısal ve/veya elektronik yöntemlerle iletilmek suretiyle kullanılamaz.

Bu çalışma, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ve Devlet Personel Başkanlığının 16/10/2006 tarih ve 20104 sayılı, 5/2/2007 tarih ve 1855 sayılı görüşleriyle uyumlu olarak, müellifler ve Sütaş Süt Ürünleri A.Ş. arasında yapılan telif sözleşmesi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı, Sütaş Doğu Güneydoğu Anadolu Sütçülük Projesi Bingöl Entegre Tesisleri Yatırımının Bingöl ve çevresine olan sosyo-ekonomik etkilerinin bilimsel yöntemlerle hesaplanmasıdır. Çalışmada kullanılan verilerin tamamı resmi kurum ve kuruluşlar tarafından internet siteleri vasıtasıyla kamuoyuna açıklanan istatistiklerden elde edilmiştir. Çalışma kapsamında geliştirilen model, yöntem ve elde edilen sonuçların sorumluluğu yazarlarına aittir.

SÜTAŞ
DOĞU-GÜNEYDOĞU ANADOLU
SÜTÇÜLÜK PROJESİ
BİNGÖL ENTEGRE TESİSLERİ
YATIRIMININ
SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

BÖLGESEL DİNAMİK GİRİDİ-ÇIKTI ANALİZİ
(2018-2033)

YÖNETİCİ ÖZETİ

Kamil TAŞCI

Erinç YELDAN

YAZARLARIN ÖZGEÇMİŞLERİ

Kamil TAŞCI, 1978 yılında Ankara’da doğdu. 1996 yılında Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik bölümünde başladığı lisans eğitimini, 2001 yılında Mersin Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği’nden mezun olarak tamamladı. 2001 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’nda uzman yardımcısı olarak kamu görevine başladı. 2007 yılında Planlama Uzmanlığına atandı. 2009 yılında Cornell Üniversitesi’nden Prof. Iwan J. Azis danışmanlığında “Küresel Krizin Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kırılganlık Analizi, Yapısal Yol Analizi ve Hesaplanabilir Genel Denge Modeli” teziyle MPA Uluslararası Kalkınma Politikası alanında yüksek lisans derecesi (Phi Alpha Alpha Onur Derecesi) almıştır. 2011-2015 yılları arasında mülga Devlet Planlama Teşkilatı ve mülga Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü’nde İzleme, Değerlendirme ve Analiz Dairesi Başkanı olarak görev yaptı. Daire Başkanlığı döneminde KAYS sisteminin kurulması, Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi 2011, Yeni Teşvik Sistemi Bölge Kademelenmesi, Yerleşme Merkezlerinin kademelenmesi vb. teknik çalışmaları yürüttü, Girdi- Çıktı analizi konusunda ajans uzmanlarına eğitimler verdi. TÜRKONFED tarafından yayımlanan

- TÜRKONFED (2012), “Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?” Cilt 1: Makro/Bölgesel/Sektörel Analiz” Prof. Dr. Erinc Yeldan, Kâmil Taşcı, Doç. Dr. Ebru Voyvoda, Mehmet Emin Özsan
- TÜRKONFED (2013), “Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?” Cilt 2: Bölgesel Kalkınma ve İkili Tuzaktan Çıkış Stratejileri” Prof. Dr. Erinc Yeldan, Kâmil Taşcı, Doç. Dr. Ebru Voyvoda, Mehmet Emin Özsan

raporlarının yazarları arasındadır. 2015- 2016 döneminde Orta Anadolu Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri olarak görev yapan Taşcı, Ankara Üniversitesi’nde Beşeri ve Ekonomik Coğrafya alanında Doktora çalışmalarını Doç. Dr. Mutlu Yılmaz ve Prof. Dr. Erinc Yeldan danışmanlığında “Mekânsal Analiz Perspektifinde Türkiye’de İl Düzeyinde Girdi-Çıktı Tablosu Oluşturma Yöntemi: Ankara Örneği” tezi ile sürdürmektedir. Bölgesel kalkınma, kent ekonomileri, teknoloji politikalarına ilişkin kitap, kitap bölümü, makale, bildirimleri yayımlanmıştır.

Prof. Dr. Erinc YELDAN, 1960 yılında İzmit’te doğdu. Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü’nden mezun oldu. İktisat Doktorası derecesini 1988 yılında Minnesota Üniversitesi’nde tamamladıktan sonra Bilkent Üniversitesi’ne katıldı. Aynı Üniversite’de 1990’da Doçent; 1998’de Profesör ünvanını aldı. Profesör Yeldan halen Kadir Has Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesinde Dekan Vekili olarak görev yapmakta ve uluslararası ekonomi, kalkınma ekonomisi ve makroekonomik modeller üzerine çalışmaktadır. Merkezi Yeni Delhi’de olan *Uluslararası Kalkınma İktisatçıları Birliği* (IDEAs) kurucu-direktörlerinden olan Profesör Yeldan, *Bilim Akademisi* ile Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) *Uluslararası Kaynaklar Paneli* (IRP) seçilmiş üyesidir. Profesör Yeldan’ın ekonomi biliminin çeşitli alanlarında yayınlanmış 20’den fazla kitabı ve 200’den fazla makalesi bulunmaktadır.

2018-2020 dönemindeki çalışmaları arasında aşağıdaki kitap, makale, yayın yönetmeni olarak katkıda bulunulan bölümler ve araştırmaları saymak mümkündür:

- Acar, Sevil, Ebru Voyvoda and A. Erinc Yeldan (2018) “Macroeconomics of Climate Change in a Dualistic Economy: A Regional Computable General Equilibrium Analysis” London: Academic Press & Elsevier.
- Yeldan, A. Erinc (2018) “Sürdürülebilir Kalkınma ve İstihdam Stratejisi Olarak İklim Değişikliği İle Mücadele” sf 189-199, in İzzet Arı (Ed) İklim Değişikliği ve Kalkınma, Strateji ve Bütçe Başkanlığı yay. Ankara
- Acar, Sevil and A. Erinc Yeldan (Eds) (2019) “Handbook of Green Economics” London: Academic Press & Elsevier.
- Karapınar, Barış, Ebru Voyvoda & A. Erinc Yeldan (2019) “Beyond Industrial Policy 4.0: Macroeconomics of Green Connectivity in a Dualistic Economy, Turkey” Submitted to Applied Energy Policy.
- A. Erinc Yeldan, Sevil Acar & Ahmet A. Aşıcı (2020) “Ekonomik Göstergeler Merceğinden Yeni İklim Rejimi Raporu”, TÜSİAD. İstanbul, September.
- Erinc Yeldan & Ebru Voyvoda (2020) “Impact of the COVID-19 Outbreak on Turkey’s Economy and a Policy Alternative for Protecting Labor Incomes” U of Massachusetts, Amherst, PERI Working Paper
- Erinc Yeldan & Ebru Voyvoda (2020) “COVID-19 Salgının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi”. Bilim Akademisi – Sarkaç, Mayıs
- Orhangazi, Özgür & A. Erinc Yeldan (2020) “Re-Making of the Turkish Crisis” U of Massachusetts, Amherst PERI Working Paper, February.

İÇİNDEKİLER

TABLolar	4
HARİTALAR	4
GRAFİKLER	5
SUNUŞ	6
GİRİŞ	9
YEREL KALKINMA ARACI OLARAK SÜTAŞ YATIRIMLARI	12
Yakınsama Perspektifinden Bölgesel Kalkınma ve Bingöl'ün Konumu	14
Sütaş Yatırımlarının Bölgesel Kalkınma Bakımından Önemi	16
Sütaş Bingöl Entegre Tesisleri Yatırımının Kapsamı	17
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ KAYNAĞI	20
Girdi-Çıktı Analiz Yöntemi	22
2018 Yılı 3 Sektörlü Türkiye Girdi-Çıktı Tablosunun Oluşturulması	23
SÜTAŞ BİNGÖL YATIRIMININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE ULUSAL ETKİSİ	28
SÜTAŞ BİNGÖL YATIRIMININ BİNGÖL EKONOMİSİNE ETKİSİ (2018-2033)	34
Bingöl İçin 2018-2033 Dönemi Girdi-Çıktı Tablolarının Oluşturulması	36
Yöntem: İl Düzeyinde Girdi-Çıktı Tablosu Modeli	36
Sütaş Yatırımının Bingöl Ekonomisine Dönemsel Etki Türleri: Yatırım, Geçiş ve Üretim	37
Sütaş Bingöl Yatırımının İl Ekonomisine Etkileri	40
Sütaş Yatırımının Bingöl'ün Gayrisafi Katma Değer ve GSYH'sı Üzerindeki Net Etkisi	41
Sütaş Yatırımının Bingöl GSYH'sı Üzerindeki Kümülatif Etkisi	41
Sütaş Yatırımının Bingöl Gayrisafi Katma Değeri ve GSYH'sı Üzerindeki Yıllık Sektörel Etkisi	43
Sütaş Yatırımının Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi	44
Sütaş Yatırımının Bingöl Fert Başı GSYH'sına Etkisi	47
Sütaş Yatırımının Demografik Etkisi	50
Sütaş Yatırımının İstihdam Etkisi	50
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	54
KAYNAKÇA	60

TABLolar

Tablo 1: 2012 Yılı Türkiye Girdi-Çıktı Tablosu (Bin TL)	24
Tablo 2: 2018 Yılı Türkiye G-Ç Tablosu Sektörel Nihai Talep Bloğu	25
Tablo 3: 2018 Yılı Türkiye G-Ç Tablosu Sektörel Katma Değer Bloğu	25
Tablo 4: 2018 Yılı Türkiye Sektörel Özel ve Kamu Yatırımları Tablosu (Bin TL)	26
Tablo 5: 2018 Yılı 3 Sektörlü Türkiye Girdi-Çıktı Tablosu (Bin TL) – RAS Yöntemi	27
Tablo 6: Sütaş Bingöl Yatırımı Kalemleri	30
Tablo 7: Sütaş Bingöl Yatırımı Tam Kapasite – Ulusal Ekonomi Doğrudan ve Dolaylı Etkileri	31
Tablo 8: Bingöl İçin Oluşturulan 3 Sektörlü Girdi-Çıktı Tablosunun Yapısı	36
Tablo 9: Sütaş Bingöl Yatırımı Kalemleri (2018-2022)	38
Tablo 10: Sütaş Bingöl İşgücü Ödemeleri ve Yıllık Üretim/Sektörler Arası Cari Ödemeler (2019-2033)	39
Tablo 11: Bingöl Ekonomisi - Üretimde Sektörel Paylar (2018, 2033)	43

HARİTALAR

Harita 1: Türkiye’de GSYH, Fert Başı GSYH ve Nüfusun Ekonomik Havzalar Bazında Dağılımı	15
--	----

GRAFİKLER

Grafik 1: Bingöl 2004-2018 Fert Başı GSYH Gelişimi (USD)	10
Grafik 2: Süttaş Bingöl Yatırımı Sektörel/Ulusal Etkileri	31
Grafik 3: Süttaş Bingöl Yatırımı Ekonomik Etkisi - Türkiye GSYH'sı İçindeki Sektörel Payı (%)	33
Grafik 4: Süttaş Yatırımının Bingöl Ekonomisine Dönemsel Etkileri	37
Grafik 5: Süttaş Yatırımının Bingöl Gayrisafi Katma Değer ve GSYH'sı Üzerindeki Net Etkisi (USD)	40
Grafik 6: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Bingöl GSYH'sı Üzerindeki Kümülatif Etkisi (Bin USD)	41
Grafik 7: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Bingöl GSYH'sı Üzerindeki Kümülatif Etkisi (Fark Analizi) (Bin USD)	42
Grafik 8: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Bingöl GSYH'sı Üzerindeki Kümülatif Etkisi (Fark Analizi) (%)	42
Grafik 9: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Bingöl Gayrisafi Katma Değeri Üzerindeki Yıllık Sektörel Etkisi (%)	43
Grafik 10: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Bingöl GSYH'sı Üzerindeki Yıllık Sektörel Etkisi (%)	44
Grafik 11: 2018-2033 Dönemi Bingöl Vergi Gelirlerindeki Değişim: Base Senaryo – Süttaş Yatırımı Sonrası (USD)	45
Grafik 12: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Bingöl'de Vergi Çarpanı	45
Grafik 13: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Bingöl Fert Başı GSYH'sına Yıllık Etkisi (USD)	46
Grafik 14: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Bingöl Fert Başı GSYH'sının Türkiye Ortalamasına Oranı Değişimi (%)	47
Grafik 15: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Hane Refahına Etkisi – Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Base Senaryoya Göre Değişimi (%)	48
Grafik 16: Bingöl İli Fert Başına Düşen GSYH'sinin Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (Cari fiyatlarla, USD)	49
Grafik 17: 2019-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Bingöl'ün Göç Eğilimine/Nüfusuna Etkisi	50
Grafik 18: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımı İstihdam Etkisi (Kişi)	51
Grafik 19: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımı Etkisiyle Artan İstihdamın Kompozisyonu – Doğrudan ve Dolaylı (%)	51
Grafik 20: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının İstihdam Çarpanı	52
Grafik 21: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımı Sonrası İşgücü Ödemelerindeki Gelişim (TL)	52

SUNUŞ

Süt, insanoğlunun sağlıklı bir yaşam sürebilmesi için gerekli olan besin öğelerini doğal olarak içeren, en temel, en dengeli ve en besleyici gıdadır.

Uluslararası Sütçülük Federasyonu (International Dairy Federation/IDF) tarafından Mart 2020 tarihinde yayınlanan “Süt Ürünlerinin Sağlıklı ve Sürdürülebilir Beslenmedeki Rolü” isimli rapor, bireylerin sağlığının tüm boyutlarıyla desteklenebilmesi için beslenmede süt ve süt ürünlerinin bir tercihten öte gereklilik olduğuna işaret etmektedir. Rapor, süt ürünlerinde bulunan temel besinlerin, her türlü yetersiz beslenmenin önlenmesine katkı sağlamanın yanı sıra çocuklarda daha iyi büyüme, zihinsel performans ve motor fonksiyon gelişimi ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Diğer yandan bu değerli gıdanın üretilmesi de; çok çeşitli sektörler üzerinde ekonomik etkileri olan, aynı zamanda kapsayıcı yönü güçlü bir ekonomik faaliyettir. Yem bitkileri üreticileri, süt üreticileri, yem ve süt nakliyecileri, süt ürünleri imalatçıları, bu ürünleri satış noktalarına taşıyanlar ile perakendeciler dâhil edildiğinde, bu gıdanın çiftlikten sofralara ulaştırıldığı sürecin bütünü; tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde birçok farklı alt sektörü harekete geçirmekte, kırsal üretimi destekleyerek kente göçü önlemekte, milyonlarca insana istihdam yaratmaktadır. Çiftlikten sofralara kadar güçlü bir tedarik zinciri oluşturan sütçülük; yüksek katma değer yaratan, toplumsal refaha katkıda bulunan bereketli ve kapsayıcı bir faaliyet alanıdır. Yaratılan gelirin toplumun değişik kesimleri tarafından bölüşüldüğü örnek bir gelir dağılımı etkisi yaratmakta ve refahın geniş kitlelere yayılmasına imkân sağlamaktadır.

Tarım kesimi ve sanayi arasında yarattığı etkileşim ve bunun dönüştürücü etkisinin yanı sıra, Sütçülük sürekli ve düzenli gelir sağlayarak ve ayrıca kadınların ekonomik hayata daha fazla katılmasına imkân yaratarak, sosyal açıdan da önemli bir etki oluşturmaktadır.

Temel girdileri doğal kaynaklar olan sütçülük; üretim sürecinde kullandığı bu kaynakları geri dönüştürebilen özelliğiyle de çevresel sürdürülebilirlik açısından iyi bir örnektir. Sütaş'ın bitkisel üretimden başlayarak, gübre ve enerji üretimine kadar uzanan iş modeli; çevresel, sosyal, ekonomik ve kurumsal boyutlarıyla özgün bir sürdürülebilirlik modeli oluşturmaktadır.

Sütaş, sütçülüğe odaklanıp, bu alanda uzmanlaşıp büyürken, “Çiftlikten Sofralara” güçlü bir tedarik zinciri yapısına ulaşmış, ayrıca gıda güvenliği ve güvenilirliği bakımından çağın beklentilerini karşılayabilen bir örnek haline gelmiştir. Sütaş'ın iş modeli; ekonomik, sosyal etkileri ve kapsayıcı niteliğiyle bir “Bölgesel Kalkınma Modeli” niteliğindedir.

Bu model ile hayata geçirilen “Sütaş Güney Marmara Sütçülük Projesi - Karacabey Entegre Tesisleri”, “Sütaş Orta Anadolu Sütçülük Projesi - Aksaray Entegre Tesisleri” ve “Sütaş Ege Sütçülük Projesi - Tire Entegre Tesisleri”, kendi bölgelerinde yarattıkları ekonomik ve sosyal etkilerle bölgelerinin kalkınmasına önemli katkılarda bulunan başarılı örneklerdir.

Bu örneklerden edindiğimiz bilgi ve tecrübe ile ortaya koyduğumuz “Sütaş Doğu Güneydoğu Anadolu Sütçülük Projesi”nin gördüğü kabul ve destek üzerine, 1 milyar 115 milyon TL yatırım bedelli Bingöl Entegre Tesisleri'nin temeli 2018 yılı Haziran ayında atılarak, inşaatına başlanmıştır. Üretim faaliyetlerine 2021 yılında başlanması hedeflenen tesisler tam kapasiteye ulaştığında, 1.012 kişiye doğrudan istihdam sağlanacaktır.

Sütaş Bingöl Entegre Tesisleri yatırımı; Damızlık Süt Sığırcı Çiftlikleri, Düve Yetiştirme Çiftliği, Besi Çiftliği, Süt Hayvancılığı Eğitim Merkezi ve Eğitim Çiftliği, Teşhis Laboratuvarı ve Sağlık Merkezi, Genomik Seleksiyon Laboratuvarı, Embriyo Çalışmaları Laboratuvarı, Genomik Boğa Yetiştirme Merkezi, Yem Fabrikası, Bitkisel Üretim Makine ve Ekipmanları, Süt Ürünleri Fabrikası, Anaerobik Arıtma, Biyogaz ve Elektrik Üretim Tesisi, Organik ve Organomineral Gübre Tesisleri'nden oluşmaktadır.

Yatırımımızın, Bingöl ve çevresine yönelik ekonomik ve sosyal etkilerini, bilimsel bir metodoloji ile inceleyen “Sütaş Doğu Güneydoğu Anadolu Sütçülük Projesi - Bingöl Entegre Tesisleri Yatırımının Sosyo-Ekonomik Etkileri: Bölgesel Dinamik Girdi-Çıktı Analizi (2018-2033)” raporunu sizlerle paylaşmaktan büyük mutluluk duyuyoruz.

Raporda, Süttaş'ın faaliyetlerine başlamasıyla birlikte bölgede; üretim teknolojisinde değişim, yenilikçilik kapasitesinde artış, kurumsal kapasitenin gelişmesi, işsizliğin azalması, işgücü niteliğinde gelişim, hane gelirlerinde artış, dışarıya göçün durması, hatta nitelikli nüfusun geriye dönmesi, gelir dağılımında dengelenme ve sosyal ve kültürel dönüşümün hızlanması gibi bölgeyi önemli ölçüde değiştirecek gelişmeler beklendiği belirtilmektedir.

Rapor, bölgede ayrıca; tarım ve hayvancılığın yanı sıra, makine ekipman üretimi, ambalaj malzemeleri üretimi, inşaat, lojistik, tarımsal teknolojiler ve destek hizmetleri gibi çok değişik faaliyetlerin gerçekleşeceğini öngörmektedir.

Raporda, yatırımın Bingöl ve çevresinde meydana getirmesi beklenen ve yukarıda kısmen değindiğimiz gelişim ve değişimlerin, bilimsel yöntemlerle elde edilen rakamsal sonuçları da paylaşılmaktadır. Örneğin 2033 yılında Bingöl'ün GSYH'sının %61'ine denk gelen 1.3 milyar dolarlık kısmı, Süttaş'ın doğrudan ve dolaylı etkileri sonucunda oluşacaktır. Süttaş yatırımı olmaksızın 2033 yılında Bingöl'de fert başı gelirin 7.322 dolar olması beklenirken, bu rakam %40 fazlasıyla, 10.221 dolar olarak gerçekleşecektir. Bu gelişimin ili, Türkiye'de fert başı gelir açısından 73'üncü sıradan 38'inci sıraya yükselteceği hesaplanmıştır. Yapılan bir başka hesaplama göre ise, Süttaş'ın oluşturacağı 1 kişilik istihdam, bölgede 8 kişilik ilave istihdam oluşturacaktır.

Yatırımımızın Bingöl ve çevresine olan etkilerini geniş bir şekilde inceleyen ve ülkemizde ender rastlanan nitelikteki bu "Bölgesel Etki Analizi Raporu"nu, iki yıl süren yoğun bir çalışma ve araştırma dönemi sonunda hazırlayan müellifler Prof. Dr. Erinç Yeldan ve Bölgesel Kalkınma Uzmanı Kamil Taşcı'ya çok teşekkür ederiz.

Sütün iyiliğini ve bereketini yaymak için Süttaş'ıyla çalışan ve Bingöl yatırımımızın gerçekleştirilmesinde emeği geçen tüm mesai arkadaşlarımıza, inşaat firması ve ekiplerine, makine, ekipman tedarikçilerimiz ve montaj ekiplerine, tüm iş ortaklarımıza ve Süttaş'ı bağına basan Bingöllülere en içten duygularla teşekkür ederiz.

Yatırıma başladığımız günden bu yana bizlerden desteklerini esirgemeyen sivil toplum kuruluşlarına ve meslek odalarına, merkezi ve yerel bürokratlara, yerel siyasetin temsilcilerine, Belediye Başkanımız Sayın Erdal Arıkan'a ve önceki Belediye Başkanlarımıza, bölge milletvekillerimize ve başta Bingöl Valimiz Sayın Kadir Ekinci olmak üzere, bu proje sürecinde Bingöl'de görev yapmış tüm Valilerimize teşekkür ederiz.

Fikir aşamasından itibaren bu projenin gerçekleşmesine çok önemli katkı ve destekleri olan TBMM Plan Bütçe Komisyonu Başkanı ve Bingöl Milletvekili Sayın Cevdet Yılmaz'a, başlangıcından itibaren yatırımımızı izleyip yönlendiren, ilgi ve desteğini esirgemeyen Sanayi ve Teknoloji Bakanı Sayın Mustafa Varank'a ve projemize gösterdiği ilgi ve kıymetli destekleri için Tarım ve Orman Bakanı Sayın Dr. Bekir Pakdemirli'ye en içten duygularla teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Yatırımımızın hayalden gerçeğe dönüşmesi konusunda bizi cesaretlendiren, yönlendiren ve teşvik eden Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'a şükranlarımızı arz ederiz.

Saygılarımla,

Muharrem Yılmaz
Yönetim Kurulu Başkanı

GİRİŞ

Türkiye’de yatırım teşviklerinin kalkınmaya etkileri konusunda çok sayıda bilimsel ve teknik çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların makro düzeyde olduğu, yatırım teşvik belgeleri çerçevesinde beyan edilen yatırım tutarları ve istihdam verileri ile ekonometrik modellere dayalı olduğu görülmektedir. Türkiye’de geçtiğimiz son 20 yılda ekonomik ve sosyal alanda önemli atılımlar gerçekleştirilmiş, özel kesim yatırımlarına özel önem verilmesinin de katkılarıyla GSYH, ihracat ve fert başı gelirden ciddi artışlar sağlanmış, eğitim, sağlık ve ulaştırma alanlarında altyapı sorunları büyük ölçüde çözülmüş, Ar-Ge ve yenilik, sanayi üretimi ve ihracatta önemli başarılar elde edilmiştir.

Türkiye bölgelerarası gelişmişlik farkları ve gelir eşitsizlikleri bakımından OECD ve AB ülkeleri ile kıyaslandığında son sıralarda yer almaya devam etmektedir. Bu husus son 20 yılın meselesi değildir. Türkiye’de geçtiğimiz 60 yıllık dönemde iktisat literatüründe “geride kalan bölgelerin zaman içinde gelişmiş bölgeleri yakalaması ve fert başı GSYH değerlerinin birbirine yaklaşması”nı ifade eden “yakınsama”nın gerçekleşmediği görülmektedir.

İktisat literatüründe yakınsamaya ilişkin farklı bulgular elde edilmesi söz konusudur. Dünyada hem ülkeler arasında hem de ülke içinde alt bölgeler bakımından yakınsama (convergence) veya uzaksamayı (divergence) tespit eden çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Yakınsamayı tespit eden çalışmalarda geride kalan bölgeye yapılacak dış şokların içeriğinde teknolojik dönüşüm ve bilgi stoğuna katkıların bulunması, diğer bir ifadeyle sadece üretim hacmi değil, yeni üretim teknikleri ve nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesini içeren politika müdahalelerinin gerçekleşmesi durumunda yakınsamanın mümkün olduğu tespit edilmektedir.

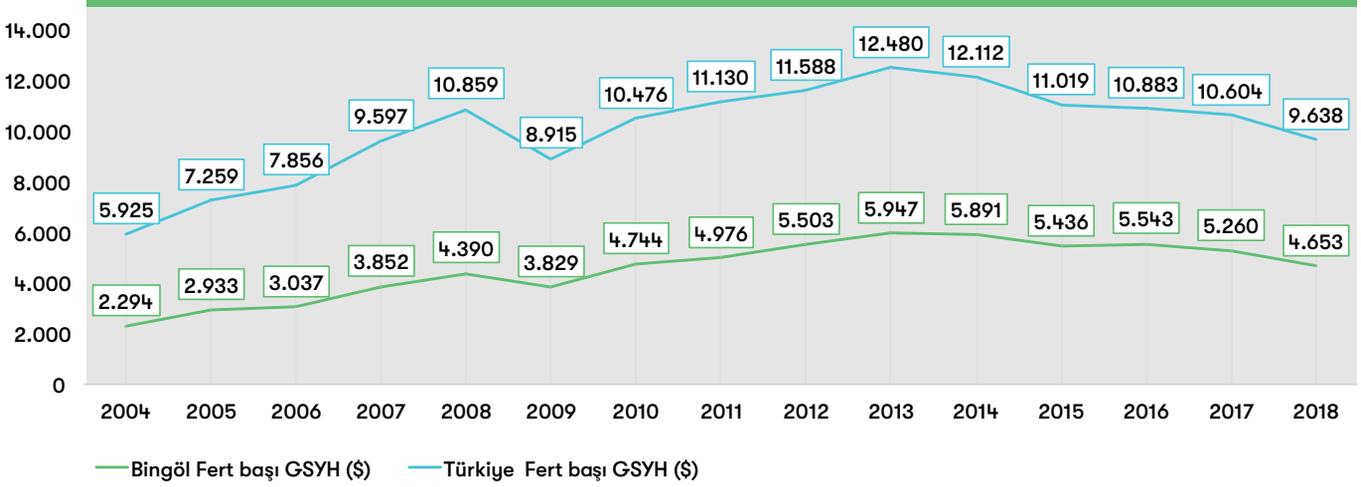
Geride kalmış bölgelerde büyük sanayi yatırımları yapılması ile yığılma (agglorometion) ekonomilerinin gelişmesi söz konusu olur ve dışsal ekonomilerin pozitif sonuçları olarak;

- İşletmelerin belirli bir coğrafi bölgede yoğunlaşmaları, belirli niteliklere sahip işgücü piyasasının oluşmasını sağlar, o bölgede işsizlik ve o sektörün insan kaynağı eksikliği ihtimalini de düşürür.

- Yerelleştirilmiş sanayi odakları ticareti yapılmayan, yani yerel ekonomide geri besleme etkisi sağlayabilecek aramalı niteliğine sahip özel girdilerin üretimini destekleyebilir, bu durum çeşitliliği artırdığı gibi kümelenmeyi de destekler.
- Bilgi yayımları suretiyle kümelerin hem firma hem de küme düzeyinde öğrenme süreçlerini destekler, hem de üretim fonksiyonlarında, yeni teknolojiler sayesinde daha fazla çıktı ortaya konulmasına imkân verir.
- Bu durumun doğal neticesi olarak o bölgede ekosistem etkisi oluşturur, üretim düzeyi, verimlilik, istihdam ve ortalama ücretler giderek artar ve yakınsamaya orta ve uzun vadede katkı sağlamış olur.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından ilk kez 1966 yılında yapılan sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi çalışması ile illerin ve bölgelerin gelişme düzeyleri görece olarak kıyaslanmaktadır. Bu endeksler incelendiğinde son 10 ilin 1966’dan beri değişmediği, sadece kendi aralarında sıra değişimleri olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, ana akım iktisat literatürünün varsaydığı şekilde Türkiye’de aralarında bu araştırmaya konu olan Bingöl’ün de yer aldığı geride kalmış iller ile gelişmiş iller arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından bir yakınsamanın olmadığı görülmektedir.

Bingöl ekonomisinin son 15 yıllık gelişme süreci incelendiğinde Türkiye ekonomisine paralel bir büyüme patikası takip ettiği görülmektedir. Bingöl ekonomisi 2004-2014 döneminde hızlı büyüme seyri göstermiştir. Bunda başta ulaştırma olmak üzere eğitim ve sağlık alanında yapılan kamu yatırımlarının etkisi büyüktür. Madencilik sektörü de önemli gelişmeler kaydetmiştir. 2004 yılında 567 milyon USD düzeyinde olan ilin GSYH’sı 2013 yılında 1 milyar 568 milyon USD seviyesine erişmiştir. 2013 yılından itibaren ulusal ekonomide yaşanan durgunluk Bingöl’ü de etkilemiş, il GSYH’sı 2018 yılı sonu itibarıyla 2013 dönemine göre yaklaşık 270 milyon USD küçülerek 1 milyar 298 milyon USD düzeyinde gerçekleşmiştir. İlin Türkiye ekonomisi içindeki payı 2004 yılında %0,14 düzeyinde iken, 2018 yılı sonunda %0,17’ye yükselmiştir.

Grafik 1: Bingöl 2004-2018 Fert başı GSYH Gelişimi (USD)

Bingöl son 3 yılda yavaşlamasına rağmen, hâlâ net göç veren illerimizden birisidir. İlin GSYH'sı 2004 yılındaki 2 bin 294 USD seviyesinden 2013 yılında 5 bin 947 USD'a erişmiştir. Aynı dönemde Türkiye'de fert başı GSYH 2,1 kat artarken, Bingöl'deki artış hızı 2,6 kat olmuştur. Fert başı gelir bakımından Bingöl ve Türkiye ortalaması arasında 2004-2018 dönemi için bir yakınsamadan söz edilebilir.

Ancak, 2004-2013 dönemindeki Bingöl'ün genel refah düzeyindeki artışa rağmen il fert başı gelirinin Türkiye ortalamasına oranı 2018 yılı sonu itibarıyla %48,3 düzeyindedir. Diğer bir ifadeyle ortalama bir Bingöllünün fert başı GSYH'sı, ülkenin diğer illerinde yaşayanlara göre ortalama %51,7 daha azdır.

Düzyey-2 Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (İBBS) göre Türkiye 26 düzey-2 bölgesinden oluşmaktadır. Bingöl'ün de içerisinde yer aldığı TRB1 Düzey-2 Bölgesi'nde Elazığ, Malatya ve Tunceli illeri ile birlikte dört il bulunmaktadır. TRB1 Bölgesi Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %4,7'sidir. Bingöl ilinin yüzölçümü 8 bin 253 kilometre karedir. Bingöl ilinde 8 ilçe ve 325 köy bulunmaktadır. Bingöl'ün ilçeleri; Adaklı, Genç, Karlıova, Kiğı, Merkez, Solhan, Yayladere ve Yedisu'dur.

Bingöl ülke içerisinde sosyo-ekonomik olarak düşük gelişmişlik düzeyindeki iller içerisinde bulunmaktadır. Mülga Devlet Planlama Teşkilatı ve Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanan İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması sonuçlarına göre Bingöl ili 2003 yılında 76'ncı sırada iken 2011 yılı çalışmasında

72'nci sıraya yükselmiştir. Ancak 6 kademeli gelişmişlik grubunda Bingöl, en az gelişmiş illerin yer aldığı 6'ncı kademede yer almaktadır.

2018 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Bingöl ilinin nüfusu 281 bin kişidir. 82 milyon olan ülke nüfusunun %0,34'ü Bingöl ilinde yaşamaktadır. 2008 yılı verilerine göre ilin ülke içerisindeki nüfus ağırlığında gerileme olmuştur. Bu yılda 71,5 milyon olan Türkiye nüfusunun %0,36'sı Bingöl'de yaşamaktadır. 2008 yılında 256 bin olan Bingöl'ün nüfusu 10 yılda sadece 25 bin kişi artmıştır. 2018 yılında 15 bin 770 göç alan Bingöl'den 12 bin 216 kişi göç etmiştir. Bu itibarla Bingöl'ün net göç hızı binde 12,7 olmuştur. TÜİK'in nüfus projeksiyonuna göre Türkiye'nin nüfusunun 2025 yılında 88,8 milyon olması beklenmektedir. 2025 yılında Bingöl ilinin nüfusunun 10 bin kişi daha artarak 291 bine çıkması beklenmektedir. Bu durumda Bingöl'ün ülke içerisindeki nüfus ağırlığı bir miktar daha azalarak %0,33'e düşecektir.

Son 10 yıllık dönemde Bingöl'ün beşeri sermaye kalitesinde önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. 18 ve üzeri yaş nüfusu onar yıllık dönemler halinde eğitim seviyelerine göre tasnif edildiğinde 2009'dan 2018'e kadar geçen sürede tüm nüfus gruplarında eğitim seviyesi hızla yükselmiştir. 2009 yılında 52 bin kişi olan 18-29 yaş grubu nüfusunun 24 bin kişilik kısmı beş yıl ve altında bir eğitim seviyesindeyken 2018 yılında 61 bin kişiden yalnızca 6 bin kişi beş yıl ve altında bir eğitim almıştır. Son 10 yılda 18-29 yaş grubunda ortaokul ve lise mezunu sayısı 25 bin kişiden 43 bin kişiye yükselmiştir.

Bu yaş grubunda yükseköğrenim gören nüfustaki artış oranı ise daha çarpıcıdır. 10 yıllık dönemde yükseköğrenim gören 18-29 yaş grubundaki nüfus oranı %600 artmıştır. 2018 yılı itibarıyla Bingöl ilinde 18-29 yaş aralığında yükseköğrenim düzeyinde eğitim almış 12 bin kişi yaşamaktadır. 30-39 yaş grubunda da eğitim düzeyi yükselmiştir. 2009 yılında 23 bin olan ilkokul ve altı eğitim seviyesindeki nüfus 2018 yılına gelindiğinde 13 bine gerilemiştir. Bu yaş grubunda 2009 yılında lise mezunu 5 binden 9 bine, yükseköğrenim gören kişi sayısı 2 binden 9 bine çıkmıştır. 40 ve daha üzeri yaş nüfusunda daha düşük sayıda olmakla birlikte eğitim düzeyi yükselmektedir. Gelecek 10 yılda bu şekilde devam etmesi halinde gençler arasında ilkokul mezunu kalmayacak, gençlerin çok büyük bir bölümü en az lise mezunu olacaktır.

Bingöl yoksulluğun önemli bir sorun alanı olduğu illerden birisidir. Bingöl ilindeki hanelerin ancak %23,4'ü orta ve üst gelir grubundaki hanelerden oluşmaktadır. Ankara, İstanbul, Kocaeli ve Tekirdağ gibi illerde orta ve üst gelir grubundaki hanelerin oranı %50'nin üzerindedir. Bingöl'deki hanelerin %76,6'sı düşük gelir grubundadır.

2033 yılı itibarıyla Süttaş'ın etkisiyle Bingöl'de fert başına GSYH'nın 10 bin 221 USD'na erişeceği hesaplanmış, bu GSYH değeriyle Bingöl'ün 81 il arasında 73'üncü sıradan 35 sıra birden yükselerek 38'inci sıraya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu refah artışının ilin Sosyo-Ekonomik gelişmişlik kademesine etkisinin ise 6'ncı kademedan 2 kademe yükselerek 4'üncü kademeye yükselme şeklinde görülmesi muhtemeldir.

Bingöl'de sosyal gelişmenin sağlanması da ekonomik, kültürel ve çevresel gelişme içerisinde, gelişmenin bir bütün olarak ele alınması ile mümkün olacaktır. Sürdürülebilir kalkınma ancak tüm toplumsal kesimlerin bu sürece dâhil edilmesi, süregelen yoksulluğun ve işsizliğin ortadan kaldırılması ile mümkündür. Bireylerin üretken hale gelmeden yoksulluğun kalıcı biçimde ortadan kalkması mümkün değildir. Sosyal yardımlar yoluyla toplumun kısa dönemli ve acil öncelikleri giderilebilir. Uzun vadede sosyal gelişmenin sağlanması Bingöl insanının "yapabilir" kılınması ile olanaklı hale gelecektir. Bu doğrultuda, ilde üretken kurumsal yapıların ekosistem yaklaşımı ile hayata geçirilmesi kritik öneme sahiptir. Süttaş'ın Bingöl yatırımları yalnızca iktisadi bir üretim tesisi değil, aynı zamanda entegre Bölgesel Kalkınma Projesi olarak; bireylerin üretken hale geldiği,

kendi yeteneklerini keşfettiği, geleceğe umutla bakan gençlerin yetiştiği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin de zaman içerisinde azaldığı bir projedir. Bu bakımdan, Süttaş Bingöl'de sosyal dönüşümün de öncüsü olmayı hedeflemektedir.

Süttaş Bingöl Entegre Tesisleri bünyesinde 2018 yılı fiyatlarıyla 5 yıllık dönemde tamamlanmak üzere toplam 793 milyon 801 bin TL'lik yatırım yapılması planlanmaktadır.

Etki analizinde yöntem olarak bölgesel, dışa-açık il düzeyinde Girdi-Çıktı Modeli uygulanmıştır. Standard girdi-çıkıtı tablolarından farklı olarak Taşcı (2019) tarafından geliştirilen il düzeyinde dışa açık – yurtiçi satışlar ve satın alımları (yurtiçi ihracat ve ithalat hesapları) içeren dinamik Girdi-Çıktı modeli kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında Bingöl için 16'sı base senaryo 15'i Süttaş yatırım şokunu tespit etmek üzere toplam 31 adet Girdi-Çıktı tablosu oluşturulmuştur. Bingöl için üretilen referans girdi-çıkıtı tablolarının 2017 yılı GSYH (Üretim Yöntemi) il düzeyindeki veriler ile tutarlılığı onaylandıktan sonra 2018 yılı tabloları 2018-2033 dönemi için referans veri seti olarak kabul edilmiştir.

2018-2033 dönemine ilişkin Türkiye ekonomisindeki büyüme beklentilerine göre 2019-2021 için Yeni Ekonomik Program, 2022-2033 dönemi için ise orta düzey performans beklentisine göre bir büyüme patikası kabul edilmiştir. Bingöl için önce "base senaryo" olarak Süttaş yatırımı olmaksızın 2018-2033 dönemi yıllık Girdi-Çıktı tabloları (15 adet) üretilmiş, bu tablolardan ilin ekonomik performansı alt kalemler bazında analiz edilmiştir. İkinci aşamada ise Süttaş yatırımının ekonomik etkisi yıl yıl ve büyüme patikasına göre kümülatif olarak bir sonraki yılla taşınarak ilin uzun vadede ekonomik etkisi 2019-2033 dönemi için yıllık bazda hesaplanmıştır.

YEREL KALKINMA ARACI OLARAK SÜTAŞ YATIRIMLARI

YAKINSAMA PERSPEKTİFİNDEN BÖLGESEL KALKINMA VE BİNGÖL'ÜN KONUMU

Türkiye’de geçtiğimiz son 20 yılda ekonomik ve sosyal alanda önemli atılımlar gerçekleştirilmiş, GSYH, ihracat ve fert başı gelirden ciddi artışlar sağlanmış, eğitim, sağlık ve ulaştırma alanlarında altyapı sorunları büyük ölçüde çözülmüş, Ar-Ge ve yenilik, sanayi üretimi ve ihracatta büyük başarılar elde edilmiştir.

Türkiye bölgelerarası gelişmişlik farkları ve gelir eşitsizlikleri bakımından OECD ve AB ülkeleri ile kıyaslandığında son sıralarda yer almaya devam etmektedir.

Türkiye bölgelerarası gelişmişlik farkları ve gelir eşitsizlikleri bakımından OECD ve AB ülkeleri ile kıyaslandığında son sıralarda yer almaya devam etmektedir. Bu husus son 20 yılın meselesi değildir. Türkiye’de geçtiğimiz 60 yıllık dönemde iktisat literatüründe “geride kalan bölgelerin zaman içinde gelişmiş bölgeleri yakalaması ve fert başı GSYH değerlerinin birbirine yaklaşması”nı ifade eden “yakınsama”nın gerçekleşmediği görülmektedir. İktisat literatüründe yakınsamaya ilişkin farklı bulgular elde edilmesi söz konusudur. Dünyada hem ülkeler arasında hem de ülke içinde alt bölgeler bakımından yakınsama (convergence) veya uzaksamayı (divergence) tespit eden çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Yakınsamayı tespit eden çalışmalarda geride kalan bölgeye yapılacak dış şokların içeriğinde teknolojik dönüşüm ve bilgi stoğuna katkıların bulunması, diğer bir ifadeyle sadece üretim hacmi değil, yeni üretim teknikleri ve nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesini içeren politika müdahalelerinin gerçekleşmesi durumunda yakınsamanın mümkün olduğu tespit edilmektedir.

Türkiye’de bölgelerarası gelişmişlik farkları hâlâ önemini korumakta, özellikle doğu ve güneydoğu illerine yönelik bölgesel kalkınma politikalarına olan ihtiyaç devam etmektedir. Türkiye’nin batı bölgelerini de etkileyen bu gelişmişlik farklarını azaltıcı, bu bölgelerde refah artırılmasını sağlayacak büyük yatırımların teşvik edilmesi, neo- keynesyen özel ve kamu kesimi iş birliği müdahale modelinin uygulanması gerekmektedir. Aynı zamanda, bölgede yatırım yapmayı cazip hale getirecek yeni finansman modellerinin uygulanması gerekmektedir.

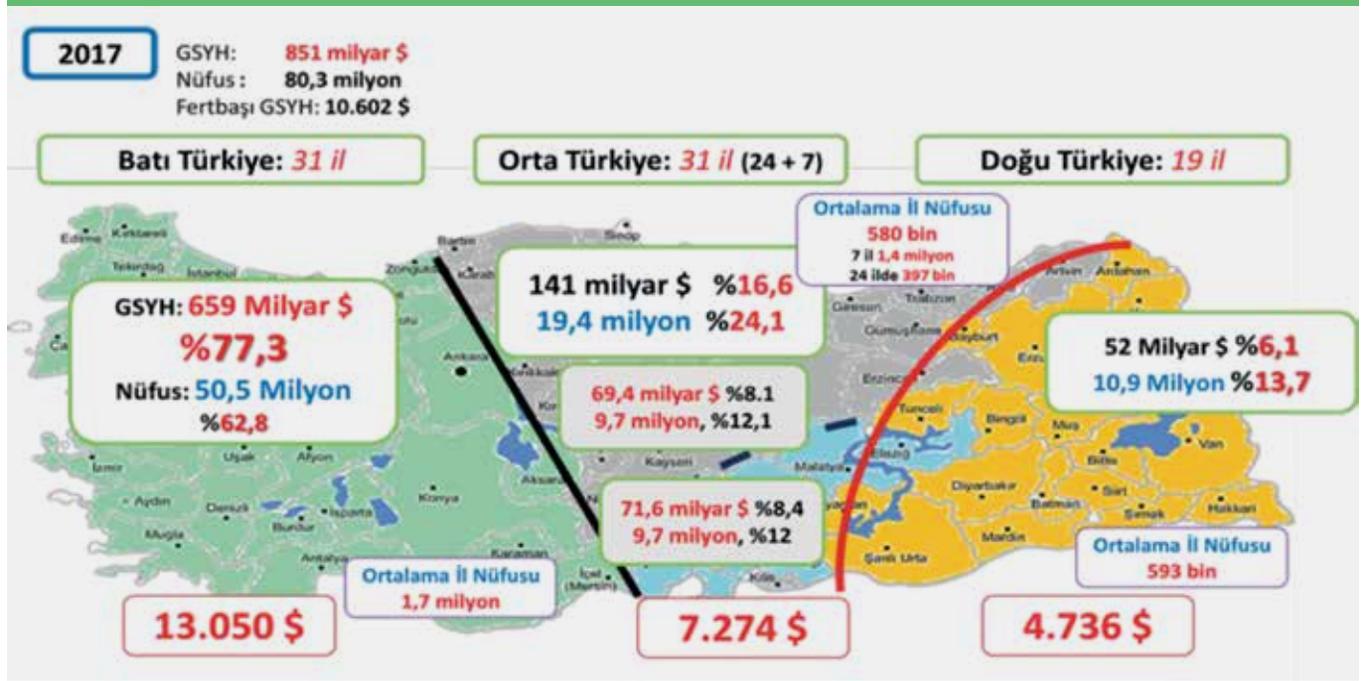
Kalkınma politikasının temel amacı ülkenin tüm bölgelerinde dengeli büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesidir. Makro ölçekte ekonomi büyüdükçe, ülke içinde bölgelerarasında sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının azalması beklenmektedir. Bölgelerarasında fert başına düşen GSYH farklarının zaman içinde kapanması beklenmektedir. Ancak, geride kalmış bölgede herhangi bir değişiklik yapmaksızın (büyük ölçekli yatırım, eğitim ve ulaştırma altyapısının geliştirilmesi, sektör seçimi vb.) yakınsama gerçekleşmemektedir.

Gelişmiş olan bölgelerde sermayenin marjinal verimliliğinin düşmesi uzun dönemde durağan duruma (steady-state) geçmesi, ekonominin refah yaratma kapasitesinde yavaşlamaya neden olmaktadır. Üretim faktörlerinin daha yüksek getiri sağlaması (ucuz emek + teşvikler vb.) beklentisiyle az gelişmiş bölgeye doğru kayması yakınsama sürecini başlatan temel faktördür.

Sütaş yatırımının il ekonomisi için ne anlama geldiğini daha iyi açıklayabilmek amacıyla Taşcı ve Yılmaz (2019) tarafından geliştirilen Türkiye’deki tüm illerin ulusal refahtan (GSYH) aldıkları payın nüfusa oranı ile hesaplanan bölgesel refah endeksi kullanılmıştır. Bu endekse göre Türkiye’de coğrafi süreklilik ve bireysel refah bakımından illerin 3 gruba ayrıldığı görülmektedir.

Bunlar, Batı Türkiye (gelişmiş), Orta Türkiye (vasat) ve Doğu Türkiye’dir (az gelişmiş). Batı Türkiye, Türkiye ortalamasından %23-24 düzeyinde daha fazla refahtan pay almaktadır. Orta Türkiye %30 daha geride ve Doğu Türkiye ise %55 daha geridedir. Diğer bir ifadeyle Batı Türkiye ile Doğu Türkiye arasındaki refah farkı %78’e kadar çıkabilmektedir.

Harita 1: Türkiye’de GSYH, Fert başı GSYH ve Nüfusun Ekonomik Havzalar Bazında Dağılımı

Kaynak: Taşcı & Yılmaz (2019)

Yukarıdaki haritadan görüleceği üzere, Bingöl kronik kalkınma problemi yaşayan Doğu Türkiye’de yer almaktadır. Doğu Türkiye’de ortalama il nüfusu 593 bin kişi, fert başı GSYH ortalaması 4 bin 736 USD’dir. 19 ilden oluşan Doğu Türkiye’nin ürettiği toplam GSYH 52 milyar USD ile İzmir’den daha azdır. Bu 19 il, nüfusun %13,7’sine sahip iken, ülke GSYH’sının sadece %6,1’ini üretmektedir.

Orta Türkiye ise Güney ve Kuzey olmak üzere iki farklı bölgeye ayrılmış olsa bile, refahtan aldığı paylar bakımından buradaki 31 il benzer özellik göstermekte, fert başı gelir ortalaması 7 bin 274 USD düzeyinde kalmaktadır. Güney hattındaki ortalama nüfusu 1,4 milyon olan büyük kentlerde fert başı GSYH 7 bin 368 USD düzeyinde iken bölgenin kuzeyinde yer alan ortalama nüfusu 397 bin olan 24 ilde fert başı GSYH 7 bin 156 USD seviyesindedir.

Türkiye ekonomisinin %77,3’üne karşılık gelen 659 milyar USD GSYH’a katkı sağlayan Batı Türkiye’de ise 31 il yer almaktadır. Bu bölgenin toplam nüfusu 50,5 milyondur. Fert başı GSYH ise 13 bin 50 USD’dir. Aynı dönemde Bingöl’de fert başı GSYH 5 bin 260 USD olmuştur. Batı Türkiye ortalaması Bingöl’ün 2,5 katıdır.

SÜTAŞ YATIRIMLARININ BÖLGESEL KALKINMA BAKIMINDAN ÖNEMİ

Bölgesel gelişmeye ilişkin araştırmalara göre, verimliliği, üretim düzeyini, istihdamı arttırarak ekosistem etkisi oluşturan büyük ölçekli yatırımlar, geri kalmış bölgelerin kaderini değiştirebilmektedir.

Bölgesel gelişmeye ilişkin araştırmalarda geride kalmış küçük ölçekli bir bölgede üretkenliği, üretim düzeyini, istihdamı ve bilgi taşınmalarını sağlayacak, ekosistem etkisi oluşturacak büyük ölçekli yatırımların o bölgelerin kaderini değiştirdiğine ilişkin çok sayıda ampirik çalışma bulunmaktadır.

Geride kalmış bölgelerde büyük sanayi yatırımları yapılması ile yığılma ekonomilerinin gelişmesi söz konusu olur ve dışsal ekonomilerin pozitif sonuçları olarak;

- İşletmelerin belirli bir coğrafi bölgede yoğunlaşmaları, belirli niteliklere sahip işgücü piyasasının oluşmasını sağlar, o bölgede işsizlik ve o sektörün emek gücü eksikliği ihtimalini de düşürür.
- Yerelleştirilmiş sanayi odakları ticareti yapılmayan, yani yerel ekonomide geri besleme etkisi sağlayabilecek aramalı niteliğine sahip özel girdilerin üretimini destekleyebilir, bu durum çeşitliliği artırdığı gibi kümelenmeyi de destekler.
- Bilgi yayılmaları suretiyle kümelerin hem firma, hem küme düzeyinde öğrenme süreçlerini destekler, hem de üretim fonksiyonlarında, yeni teknolojiler sayesinde daha fazla çıktı ortaya konulmasına imkân verir.

- Bu durumun doğal neticesi olarak o bölgede ekosistem etkisi oluşturur, üretim düzeyi, verimlilik, istihdam ve ortalama ücretler giderek artar ve yakınsamaya orta ve uzun vadede katkı sağlamış olur.

Yerel bir ekonomide sanayi sektörünün gelişimiyle birlikte beklenen dönüşüm alanları sırasıyla,

- Üretim teknolojisindeki değişim,
- Yenilikçilik kapasitesinin artışı,
- İstihdam artışı ve işgücü niteliğindeki gelişim,
- Yerel-bölgesel ve ulusal değer zincirleri içinde konumlanma,
- Rekabetin gelişmesi ve iş ortamı dinamiklerindeki gelişim,
- Hane gelirlerindeki artış, sosyal bölüşümde dengelenme ve sosyal dönüşümün hızlanmasıdır.

Bu hususlara ilaveten, işletmenin kurumsal sosyal sorumluluk hedefleri kapsamında sürdürülebilirlik farkındalığı ve bilincinin gelişimi de gözlemlenebilmektedir. Özellikle, toprağa ve yerel doğal kaynakların önemli bir girdi olarak da katkı sağladığı tarım ve tarıma dayalı sektörlerde sürdürülebilirlik daha önemli hale gelmektedir.

Bingöl’de inşaat çalışmaları devam eden büyük ölçekli bir yatırım olan Sütaş Entegre Tesisleri Yatırımının yukarıdaki tüm maddeleri içerdiği görülmektedir. Bu yapısı itibarıyla yatırımın Bingöl merkezli bir Bölgesel Kalkınma Projesi olarak ifade edilmesi yerinde olacaktır. Bingöl yatırımı her ne kadar Sütaş değer zincirinin önemli bir bileşeni olacak ise de, Bingöl açısından Sütaş yatırımının değer zincirinin ötesinde bir ekosistem etkisi yaratan bir yatırım hüviyetine sahip olduğu açıktır. Sütaş yatırımının Bingöl ve bölgede oluşturacağı ekosistem içinde, alt değer zincirleri marifetiyle geniş bir ekonomik havza oluşturacağı, sadece tarım ve hayvancılığa etkileri ile bile, tek başına bu yatırımın, yereldeki ekonomik dönüşümü gerçekleştirebileceği görülmektedir. Çünkü Sütaş geri dönülmez bir şekilde bölgedeki tarım, hayvancılık ve sanayi altyapısına ciddi bir üretim, beceri şokuyla birlikte kurumsallık kapasitesi kazandırmaktadır.

Bingöl açısından Sütaş yatırımının değer zincirinin ötesinde bir ekosistem etkisi yaratan bir yatırım hüviyetine sahip olduğu açıktır.

Avrupa Sanayi 2030 Vizyonu¹ çalışmalarında “İklim-Nötr Sanayiye Geçiş” ikinci önemli kriter olarak yer almaktadır. Bu yaklaşım, yerel bir ekonomideki sanayi yatırımlarının doğal çevreye ve iklime zarar vermemesi ve/veya etkilememesi prensibine dayanmaktadır.

Son dönemde dünya ve ülkemiz için en önemli konulardan biri haline gelen “**Sürdürülebilirlik**” Sütaş’ın öncelikli konularından birisidir (Sütaş 2019 Sürdürülebilirlik Raporu). Bingöl’de yapılacak Sütaş Entegre Tesisleri Yatırımı ile doğayı ve çevreyi geliştiren tarımsal üretim faaliyetleri yürütülmesi öngörülmektedir.

“Sürdürülebilirlik” Sütaş’ın “Çiftlikten Sofralara” entegre iş modelinin özünde yer almaktadır. Sütaş Bingöl Entegre Tesisleri Yatırımı ile Bingöl’de doğayı ve çevreyi geliştiren tarımsal üretim faaliyetleri yürütülmesi öngörülmektedir.

SÜTAŞ BİNGÖL ENTEGRE TESİSLERİ YATIRIMININ KAPSAMI

Sütaş Doğu Güneydoğu Anadolu Sütçülük Projesi Bingöl Entegre Tesisleri Yatırımı tarım, hayvancılık, sanayi ve hizmetler sektörünü içeren alt bileşenlere sahiptir. Yatırım projesi kapsamında; Bingöl’de

- Süt Ürünleri Fabrikası
- Yem Fabrikası
- Damızlık Süt Sığırcı Çiftlikleri
- Düve Yetiştirme Çiftliği
- Besi Çiftliği
- Atık Bertaraf, Anaerobik Arıtma, Biyogaz ve Elektrik Üretim Tesisi
- Organik ve Organomineral Gübre Tesisi kurulmakta ve ayrıca bitkisel üretim makine ve ekipman yatırımı yapılmaktadır.

Yatırım kapsamında Ar-Ge, inovasyon ve eğitim faaliyetleri de gerçekleştirilecektir. Bingöl’ü Türkiye’de önemli bir merkez yapacak;

- Süt Hayvancılığı Eğitim Merkezi
- Süt Hayvancılığı Eğitim Çiftliği
- Teşhis Laboratuvarı ve Sağlık Merkezi
- Genomik Seleksiyon Laboratuvarı
- Embriyo Çalışmaları Laboratuvarı
- Genomik Boğa Yetiştirme Merkezinin faaliyete geçmesi yatırım projesi kapsamında yer almaktadır. Bingöl ve çevresindeki tarımsal üretimi ciddi şekilde etkileyecek yem üretimi, hayvan varlığının artırılması, süt üretimi ve elektrik enerjisi üretim tesislerinin kurulması yatırımın en önemli bileşenleridir. Tam kapasite üretime geçilmesi durumunda günlük 911.000 litre süt üretiminin 212.500 litresi Sütaş çiftliklerinden, geriye kalan 698.500 litresinin ise bölge üreticilerinden temin edilmesi öngörülmektedir. Süt veriminde bölge sağmalları için 25 litre/gün üretim olacağı hesaplanmıştır.

1. https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/industry-2030_en

Bingöl ve çevresindeki tarımsal üretimi ciddi şekilde etkileyecek yem üretimi, hayvan varlığının artırılması, süt üretimi ve elektrik enerjisi üretim tesislerinin kurulması yatırımın en önemli bileşenleridir.

Sütaş'ın bölge hayvan varlığına katkısı tam kapasite üretimine geçtiği dönemde 10 bin baş sağmal kendi bünyesinde, 33 bin baş sağmal bölge üreticilerinde olmak üzere toplam 43 bin baş sağmal olacaktır. Buna Sütaş'a ait 5 bin baş besi ve 7 bin 100 baş düve ile bölge üreticilerine ait 13 bin baş besi ve 26 bin 500 baş düve de dâhil edildiğinde, genel toplamda hayvan varlığına 94 bin 600 baş ilave katkı sağlanması söz konusudur.

Sütaş tarımsal üretim ve süt ekosisteminin gelişimiyle birlikte bölgede üniversite-sanayi iş birliğinin gelişmesi, atıl durumdaki tarımsal arazilerin ekilir ve üretim yapılı hale gelmesi, ilin Türkiye'nin diğer bölgelerine yurtiçi ihracatının artışı gerçekleştirilecektir.

Daha da önemlisi, Cumhuriyet tarihi boyunca kalkınmada sorun yaşayan bir ilin, kamu-özel kesim iş birliği olarak nitelendirilebilecek bir büyük ölçekli yatırım ile hızlı kalkınma dönemine girebileceğini ve kendi kaderini değiştirebileceğini göstermesi mümkün olacaktır.

Bingöl Yatırımında Süt Üretimi ve Hayvan Varlığı

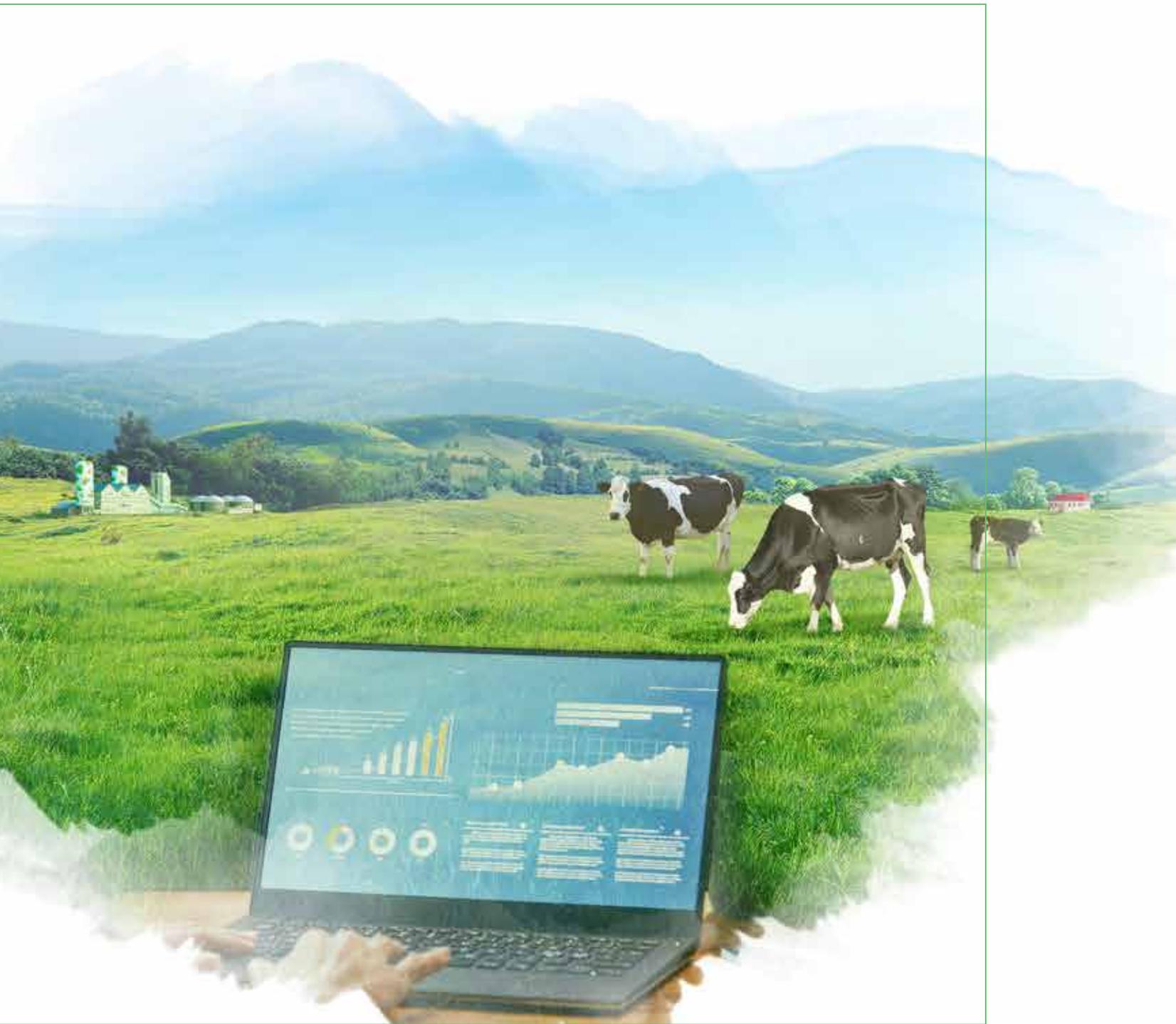
	Sütaş	Üretici
Süt İhtiyacı lt/gün	911.000	
Hayvan Başı Süt Üretimi lt/gün	25	
Sağmal Sayısı	10.000	33.000
Sağılabilir Sayısı	8.500	28.000
Kuru Hayvan Sayısı	1.500	5.000
Üretilecek Süt lt/gün	212.500	698.500
Erkek Besi Sayısı	5.000	13.000
Düve Sayısı	7.100	26.500
Toplam Besi ve Düve Sayısı	12.100	39.500
Genel Toplam		94.600

Sütaş Bingöl Entegre Tesisleri yatırımı, Bingöl'ün, büyük ölçekli bir yatırım ile hızlı kalkınma dönemine girebileceğini ve kendi kaderini değiştirebileceğini göstermektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ KAYNAĞI

GİRDİ-ÇIKTI ANALİZ YÖNTEMİ

Girdi-çıkıtı tablosu satırlar ve sütunlardan oluşmaktadır. Tabloda satırlar çıkıtı miktarlarını, bir başka deyişle sektörün ürettiği mal veya hizmetlerin kullanım yerlerini, sütunlar ise girdi miktarlarını, yani sektörün üretim için gereksinim duyduğu mal veya hizmetin kaynağının nereden sağlandığını göstermektedir. Daha açık bir şekilde ifade edecek olursak, herhangi bir sektörün satırında yer alan değerler, söz konusu sektörün belli bir dönem içinde yaptığı üretimin diğer sektörlerle giden kısmını, yani, diğer sektörlerle sağladığı girdi miktarını göstermektedir. Herhangi bir sektörün sütununda yer alan değerler ise, söz konusu sektörün üretim yapabilmek için diğer sektörlerden talep ettiği girdi miktarını göstermektedir (SNA, 2008:507-518). Bu çalışma kapsamında Bingöl için dışa açık bir ekonomi olarak 2018-2033 dönemine ait yıllık girdi-çıkıtı tabloları oluşturulmuştur.

Çalışmanın temel veri seti 2017 yılında yayımlanan 2012 yılına ait 64 sektörlü Türkiye Girdi-Çıkıtı Tablosu'dur. Ayrıca, Türkiye İstatistik Kurumu Tarımsal Üretim İstatistikleri, Sanayi Envanteri, Ulusal Hesaplar, İşgücü, Hanehalkı ve Bütçe Anketi, Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi, Ar-Ge ve Yenilik İstatistikleri, Enerji İstatistikleri, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Organize Sanayi Bölgeleri İstatistikleri, Girişim İstatistikleri, Teşvik ve Yabancı Sermaye İstatistikleri, TOBB idari kayıtlarına dayalı ikincil resmi veriler, çeşitli istatistik ve ekonometri yazılımları ile yapılandırılmış, gerekli parametre setleri hazırlanmıştır.

Diğer yandan, Sütaş'ın 2018-2033 dönemine ilişkin yatırım, işgücü ücretleri ve cari harcamaları; tarım, sanayi ve hizmetler olmak üzere üç sektör altında toplulaştırılmıştır. Çalışmada kullanılan verilerin tamamı resmi kurum ve kuruluşlar tarafından kamuoyuna açıklanan istatistiklerden elde edilmiştir.

Türkiye 2018 yılı 3 sektörlü Girdi-Çıkıtı Tablosu ve İl Düzeyinde Girdi-Çıkıtı Tablolarının oluşturulmasında Konum Katsayıları (LQ), Yakınsama (Ekonometrik) ve RAS Yöntemi uygulanmıştır. Bu araştırma çalışması kapsamında Sütaş Bingöl Yatırımı'nın etkilerini analiz edebilmek için, TÜİK tarafından üretilmiş ve 2017 yılı başında yayımlanmış olan Türkiye 2012 Girdi-Çıkıtı Tabloları referans alınmıştır. 2012 yılı Girdi-Çıkıtı Tabloları 64 sektörlü ve CPA 2008 sektör sınıflandırması kullanılmıştır.

Türkiye Girdi-Çıkıtı Tablosu'nda hesaplar arasında ve sektörler arası akımlarda tutarsızlık olması durumunda, ulusal düzeydeki göz ardı edilebilecek hatalar bu tablo referans alınarak üretilecek yerel bölgesel girdi-çıkıtı tablolarında ciddi sapmalara ve modelin uygulanmasında anlamsız sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Girdi-çıkıtı tablosunda yukarıda belirtilen değerlere göre hesaplanan Gelir Yöntemine göre GSYH değerleri ile Harcama Yöntemine göre GSYH değerleri birbiriyle tutarlıdır. 2017 yılı Kurumsal Sektör hesaplarında yer alan vergi kalemleri ve işgücü ödemeleri, brüt işletme artığı, ürün ve üretim üzerindeki net vergi kalemleri de diğer ikincil kaynaklarda yayımlanan verilerle tutarlı olarak hesaplanmıştır.

Ulusal ve Bölgesel Girdi-Çıkıtı Tabloları Silsilesi

2018 YILI 3 SEKTÖRLÜ TÜRKİYE GİRDİ-ÇIKTI TABLOSUNUN OLUŞTURULMASI

TÜİK tarafından hazırlanan en güncel girdi-çıkıtı tabloları her ne kadar 2017 yılında yayımlanmış olsa da, Türkiye ekonomisinin yapısına ilişkin temsil ettiği dönem itibarıyla 7 yıl öncesi olması nedeniyle bu etki analizi çalışması kapsamında doğrudan kullanılmasının söz konusu yatırımın etkilerinin gerçeğe yakın hesaplanmasını kısıtlayıcı etkide bulunacağı değerlendirilmiştir. Bu nedenle, öncelikle 2012 yılı Türkiye Girdi-Çıktı Tabloları'nın RAS yöntemiyle 2018 dönemine güncellenmesi ve baz yılı olarak 2018 yılının referans alınması öngörülmüştür.

RAS yöntemi yinelemeli olarak uygulanır ve ölçülen nihai neticeye ulaşıncaya kadar matris içindeki satır sütun denkliliğini sağlamaya çalışır. Böylece, 2012 yılı için hesaplanan Leontief Ters Matrisi/Teknoloji Matrisinin sonraki yıllar için hesaplanması mümkün olabilmektedir. 2009-2017 dönemine ilişkin TÜİK tarafından yayımlanan Kurumsal Sektör Hesapları tablolarında sunulan, TÜİK tarafından yayımlanan dönemsel hesaplar verileri ile idari kayıtlar esaslı yıllık üretilmiş verilerin kullanılması ve RAS Yöntemi uygulanması ile 2018 yılı Türkiye Girdi Çıktı Tablosu üretilmesi mümkün hale gelmektedir. RAS yöntemi neticesinde elde edilen Türkiye 3 Sektörlü 2018 yılı Girdi-Çıktı Tablosu Tablo-5'te sunulmuştur. 2018 yılı Türkiye Girdi-Çıktı Tablosu'ndan üretilen GSYH değerleri ile TÜİK'in açıkladığı resmi değerler arasında bir sapma söz konusu değildir.

2018 yılı 3 sektörlü Türkiye Girdi-Çıktı Tablosu'nda TÜİK 2012 yılı girdi-çıkıtı tablosundan farklı olarak Yatırım Kaleminde, stok değişimi Gayrisafi Brüt Sabit Sermaye Oluşumu hesabına dâhil edilmiş, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Bakanlığı (SBB) Yıllık Programlarında yer verilen Sektörel Özel ve Kamu kesimi yatırım değerleri referans alınarak Özel Kesim Yatırımları ve Kamu Yatırımları olmak üzere 2'ye ayrılmıştır. 2012 yılı Türkiye Girdi-Çıktı Tablosu'nun 2018 yılına güncellenmesinde yapılan ilk işlem 64 sektörlü tablonun toplulaştırılarak 3 sektörlü hale getirilmesidir. Bu toplulaştırma işlemi sırasında Madencilik ve İnşaat Sektörleri TÜİK'in güncel verileriyle uyumlu olabilmesi için Sanayi sektörüne dahil edilmiştir. Girdi-Çıktı tablosunun doğruluğunu kontrol edebilmek için Katma Değer bloğu ile nihai talep bloklarından elde edilecek Gelir ve Harcamalar yöntemiyle GSYH değerlerinin TÜİK tarafından açıklanan 2012 yılı GSYH değeri olan 1.569.672.115 bin TL ile tutarlı olduğu görülmektedir.

Tablo 1: 2012 Yılı Türkiye Girdi-Çıktı Tablosu (Bin TL)

2012 TÜRKİYE Girdi - Çıktı Tablosu	TARIM	SANAYİ	HİZMETLER	Toplam aramalı talebi	Hanehalkı tüketimi (C)	Devlet harcamaları (G)	Sabit sermaye tüketimi	Stoklarda değişim	Toplam sermaye tüketimi - I	İhracat (fob) - EX	Toplam talep AD
TARIM	29438.082	65.372.590	5.513.592	100.324.264	67987.298	0	10.350.924	4.628.657	14.979.581	9.487.134	192.778.277
SANAYİ	23.320.053	686.185.408	172.683.952	882.189.413	292.338.337	16.036.848	346.965.706	6.596.839	353.562.544	263.578.149	1.807.705.291
HİZMETLER	9.142.255	172.944.833	326.247.291	508.334.379	582.794.202	206.902.345	54.862.779	2.140.571	57.003.350	49.569.213	1.404.603.490
Toplam aramalı arzı	61.900.389	924.502.832	504.444.835	1.490.848.056	943.119.838	222.939.194	412.179.408	13.366.067	425.545.475	322.634.495	3.405.087.058
D.21 - D.31 Ürün üzerindeki vergi ekli sübvansiyonlar	2.383.189	42.352.130	35.765.952	80.501.271	81.978.908	462.509	16.652.380	2.084.488	18.736.869	2.579.790	184.259.347
P.2 Toplam ara tüketim / nihai tüketim (alıcı fiyatlarıyla)	64.283.578	966.854.962	540.210.787	1.571.349.327	1.025.098.746	223.401.702	428.831.788	15.450.556	444.282.344	325.214.286	3.589.346.405
D.1 Çalışanlara yapılan ödemeler - L	3.194.349	129.173.846	306.209.574	438.577.769							
D.29-D.39 Üretim üzerindeki diğer net vergiler - Dir.Tax	-2.792.991	2.368.582	5.311.068	4.886.659							
D.29 Üretim üzerindeki diğer vergiler	4.791	2.706.245	7.854.086	10.565.122							
D.39 Üretim üzerindeki diğer sübvansiyonlar - Subs	-2.797.782	-337.663	-2.543.018	-5.678.463							
P.51c İşletme artığı üzerindeki sabit sermaye tüketimi (amortisman)	0	724.182	28.465.087	29.189.268							
B2.n / B3.n İşletme artığı, net / Karma gelir, net	114.059.735	290.118.923	508.580.414	912.759.072							
B2.g İşletme artığı, gayrisafi / Karma gelir, gayrisafi - K	114.059.735	290.843.104	537.045.501	941.948.341							
B1.g Gayrisafi katma değer (GVA)	114.461.092	422.385.532	848.566.144	1.385.412.768							
P.1 Toplam üretim (temel fiyatlarla)	178.744.670	1.389.240.494	1.388.776.930	2.956.762.095							
P.7 İthalat (cif)	14.033.607	418.464.797	15.826.560	448.324.963							
Toplam arz (temel fiyatlarla)	192.778.277	1.807.705.291	1.404.603.490	3.405.087.058							

Güncel ve yerel tabloların oluşturulmasında ulusal düzeydeki nihai talep ve katma değer matrislerindeki vergi oranları ile sektörel katma değer içinde işgücü ve işletme artığının paylarının doğru tespit edilmesi önem arz etmektedir. 2018 yılı Girdi-Çıktı Tablosu'nun

oluşturulması için TÜİK Gelir Yöntemi, Üretim ve Harcamalar Yöntemi dönemsel GSYH verilerinden aşağıdaki 3 sektörlü nihai talep bloğu matrisi ve katma değer bloğu oluşturulmuştur.

Tablo 2: 2018 Yılı Türkiye G-Ç Tablosu Sektörel Nihai Talep Bloğu

	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Dolaylı vergi	Net toplam
Hanehalkı tüketimi	141.334.502	607.723.712	1.211.534.071	170.420.775	2.131.013.061
Kamu tüketimi	0	38.317.017	494.354.037	597.713	533.268.767
GFCF yatırımlar	0	0	0	0	1.098.074.039
Stok	0	0	0	0	-17.772.902
Toplam sabit sermaye yatırımı- I	0	0	0	45.559.903	1.080.301.138
İhracat (fob) – EX	29.226.557	861.356.194	204.539.958	829.696	1.095.952.404
İthalata (cif) – IM	42.483.421	1.022.787.718	74.274.742		1.139.545.881
GSYH	128.077.638	484.609.204	1.836.153.324	217.408.088	3.700.989.489

Tablo 3: 2018 Yılı Türkiye G-Ç Tablosu Sektörel Katma Değer Bloğu

	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Net toplam
D.1 Çalışanlara yapılan ödemeler - L	11.533.299	347.037.920	764.908.866	1.123.480.085
D.29-D.39 Üretim üzerindeki diğer net vergiler - Dir. Tax	-14.531.421	-4.008.731	-8.988.771	-27.528.923
D.29 Üretim üzerindeki diğer vergiler	0	0	0	0
D.39 Üretim üzerindeki diğer sübvansiyonlar - Subs	0	0	0	0
P.51c İşletme artığı üzerindeki sabit sermaye tüketimi (amortisman)	0	226.040.822	379.113.816	605.154.638
B2.n / B3.n İşletme artığı, net / Karma gelir, net	204.354.375	525.729.828	881.749.764	1.611.833.967
B2.g İşletme artığı, gayrisafi / Karma gelir, gayrisafi - K	204.354.375	751.770.650	1.260.863.580	2.216.988.605
B1.g Gayrisafi katma değer (GVA)	201.356.253	1.094.799.838	2.016.783.675	3.312.939.766
Ürün üzerindeki vergi eksi sübvansiyonlar	7.085.084	105.818.077	57.738.474	170.641.634
Arz yönlü vergi + GVA	208.441.337	1.200.617.915	2.074.522.148	3.483.581.400
GSYH				3.700.989.488

Tablo 4: 2018 Yılı Türkiye Sektörel Özel ve Kamu Yatırımları Tablosu (Bin TL)

Vergi ve stoklar yatırımlar (Bin TL)	Ig – Kamu yatırımları	Ip – Özel yatırımlar	Toplam
Tarım	11.456.045	8.509.717	19.965.762
Sanayi	11.321.268	542.730.855	554.052.123
Hizmetler	111.999.687	394.283.566	506.283.253
Toplam	134.777.000	945.524.138	1.080.301.138

2018 yılı Türkiye Girdi-Çıktı Tablosu'ndan yatırımlar hesabı Cumhurbaşkanlığı SBB verileriyle uyumlu olarak Özel Yatırım ve Kamu Yatırımı olarak ayrıştırılmıştır. Böylece Sütaş yatırım şoku il düzeyinde etkileri daha uygun bir nihai talep hesabı üzerinden verilebilecektir.

RAS yöntemiyle hesaplanan dengede 2018 yılı 3 sektörlü Türkiye Girdi-Çıktı Tablosu, Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: 2018 Yılı 3 Sektörlü Türkiye Girdi-Çıktı Tablosu (Bin TL) – RAS Yöntemi

2018	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Hanehalkı tüketimi - C	Kamu harcamaları - G	Kamu yatırımları - Ig	Özel yatırımlar - Ip	İhracat - X Row	Toplam nihai talep FD	Toplam talep (AD)	Toplam arz (AS)
Tarım	101.839.168	163.982.778	14.709.764	141.334.502	0	11.112.364	8.254.426	29.226.557	29.226.557	470.459.558	470.459.558
Sanayi	96.085.811	2.050.074.700	548.681.130	607.723.712	38.317.017	10.857.985	520.784.145	861.356.194	861.356.194	4.733.880.692	4.733.880.692
Hizmetler	21.609.822	296.417.580	594.679.706	1.211.534.071	494.354.037	107.010.982	376.721.334	204.539.958	204.539.958	3.306.867.490	3.306.867.490
Üretici Fiy. Ara Tüketim	219.534.801	2.510.475.059	1.158.070.600	1.960.592.285	532.671.054	128.981.330	905.759.904	1.095.122.708	1.095.122.708	8.511.207.741	8.511.207.741
Ind. Tax	7.085.084	105.818.077	57.738.474	170.420.775	597.713	5.795.670	39.764.234	829.696	829.696	388.049.723	
Alıcı fiy. ara Tüketim	226.619.885	2.616.293.136	1.215.809.074	2.131.013.060	533.268.767	134.777.000	945.524.138	1.095.952.404	1.095.952.404	8.899.257.464	
GVA	201.356.253	1.094.799.838	2.016.783.675	3.312.939.766							
L - İşgücü ödemeleri	11.533.299	347.037.920	764.908.866	1.123.480.085							
K - İşletme artığı	204.354.375	751.770.650	1.260.863.580	2.216.988.605							
Net Dir. Taxes	-14.531.421	-4.008.731	-8.988.771	-27.528.923							
İthalat M RW	42.483.421	1.022.787.718	74.274.742	1.139.545.881							
Toplam Arz (AS)	470.459.558	4.733.880.692	3.306.867.490	8.511.207.741							
Toplam Talep (AD)	470.459.558	4.733.880.692	3.306.867.490	8.511.207.741							
Denge-Fark	0	0	0	0							
Fark/AD	%0	%0	%0	%0							

**SÜTAŞ BİNGÖL
YATIRIMININ
TÜRKİYE EKONOMİSİNE
ULUSAL ETKİSİ**

Sütaş Bingöl yatırımının Türkiye ekonomisine etkileri ulusal hesaplar bakımından Yatırım, İşgücü Ödemeleri ve Üretim (Aramalı Akımları/Ödemeleri) olmak üzere 3 ana grupta toplanabilir. 2018-2033 döneminde 2018 yılı fiyatlarıyla, yatırımın tamamlandığı yıl (2022) toplam yatırım, yatırım tamamlanması sonrası üretimin kapasitesinin artırılmaya başladığı yılda (2023) 1 yıllık toplam işgücü ödemeleri ve tam kapasiteye geçtiği yılda (2027) 1 yıllık üretime ilişkin ara ödemeler aşağıdaki Tablo 6, 9 ve 10'da özetlenmiştir.

Sütaş Bingöl yatırımının toplam tutarı 793 milyon 801 bin TL'dir. Bu tutarın, %47,8'ine karşılık gelen 379,2 milyon TL'si tarım, %48,1'ine karşılık gelen 381,9 milyon TL'si sanayi ve %4,1'ine karşılık gelen 32,7 milyon TL'si ise hizmetler sektörüne aittir.

İşgücü ödemelerinin de %58,6'sı tarım, %35,6'sı sanayi ve %5,8'i ise hizmetler sektörüne ilişkindir.

Üretim sektöründe, sektörler arası (cari) akımlar bakımından ise %74,7'si tarım, %9,1'i sanayi ve %16,2'si hizmetler sektörüne, sırasıyla 1,1 milyar TL, 484 milyon TL ve 195 milyon TL transfer edilecektir.

Sütaş Bingöl yatırım kalemleri, girdi-çıktı analizine uygun hale getirme amacıyla tarım, sanayi ve hizmetler olarak üçlü sektör sınıflandırması altında toplulaştırılmıştır.

Sütaş Bingöl yatırım kalemleri, girdi-çıktı analizine uygun hale getirme amacıyla tarım, sanayi ve hizmetler olarak üçlü sektör sınıflandırması altında toplulaştırılmıştır. Yem fabrikası, süt fabrikası, gübre üretim ve elektrik üretimine ilişkin yatırımlar sanayi sektörü altında toplulaştırılırken, damızlık, besi ve yetiştirme çiftliği tarım sektörü altında birleştirilmiştir. Eğitim merkezi ve uygulama çiftliği ile Ar-Ge faaliyetleri ve bilimsel araştırmaların yürütüleceği merkez ve laboratuvarlar hizmet sektörüne dâhil edilmiştir.

Tablo 6: Sütaş Bingöl Yatırımı Kalemleri

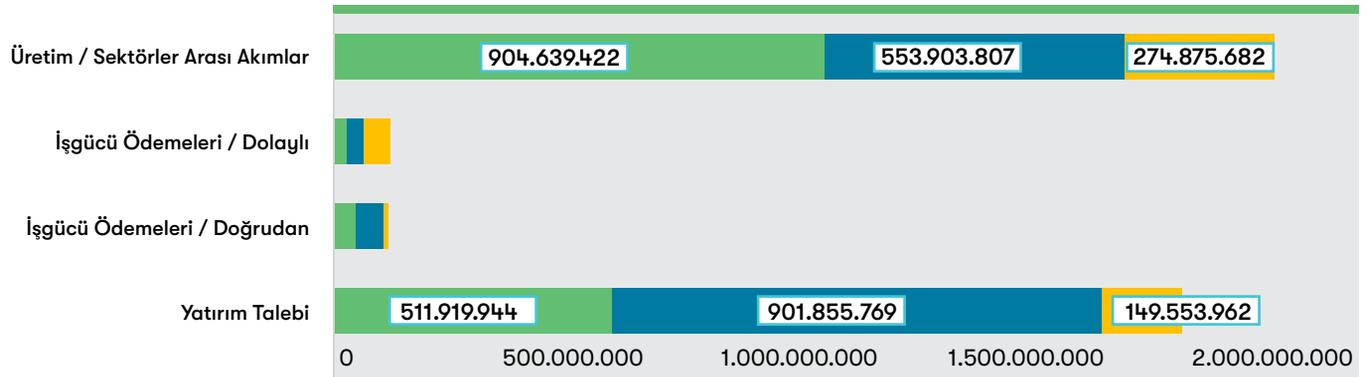
Sektör	Yatırım kalemi (2018-2022 Dönemi)	Tutar (TL)
TARIM	Damızlık Süt Sığırı ve Düve Yetiştirme Çiftliği	217.614.326
TARIM	Damızlık Çiftliği - Hayvan	70.512.771
TARIM	Yetiştirme Yatırımı	58.193.622
TARIM	Besi Çiftliği	22.879.478
TARIM	Bitkisel Üretim Makine ve Ekipmanları	9.989.066
SANAYİ	Süt Ürünleri Fabrikası	291.535.961
SANAYİ	Yem Fabrikası	45.504.786
SANAYİ	Anaerobik Arıtma & Gübre Üretim & Elektrik Üretimi	44.885.635
HİZMET	Eğitim Merkezi ve Eğitim Çiftliği	5.686.877
HİZMET	Teşhis Laboratuvarı ve Sağlık Merkezi	2.544.536
HİZMET	Genomik Seleksiyon ve Embriyo Çalışmaları Laboratuvarı	4.506.451
HİZMET	Diğer	19.947.471
	Toplam (TL)	793.800.980

Tablo 7: Süttaş Bingöl Yatırımı Tam Kapasite – Ulusal Ekonomi Doğrudan ve Dolaylı Etkileri

TOPLAM ETKİ	Yatırım talebi	İşgücü ödemeleri – doğrudan	İşgücü ödemeleri - dolaylı	Üretim / sektörler arası akımlar	Toplam
Tarım	511.919.944	40.972.954	25.927.138	904.639.422	1.483.459.457
Sanayi	901.855.769	50.165.932	34.131.714	553.903.807	1.540.057.222
Hizmetler	149.553.962	9.782.451	44.384.111	274.875.682	478.596.207
Toplam	1.563.329.675	100.921.337	104.442.963	1.733.418.911	3.502.112.886

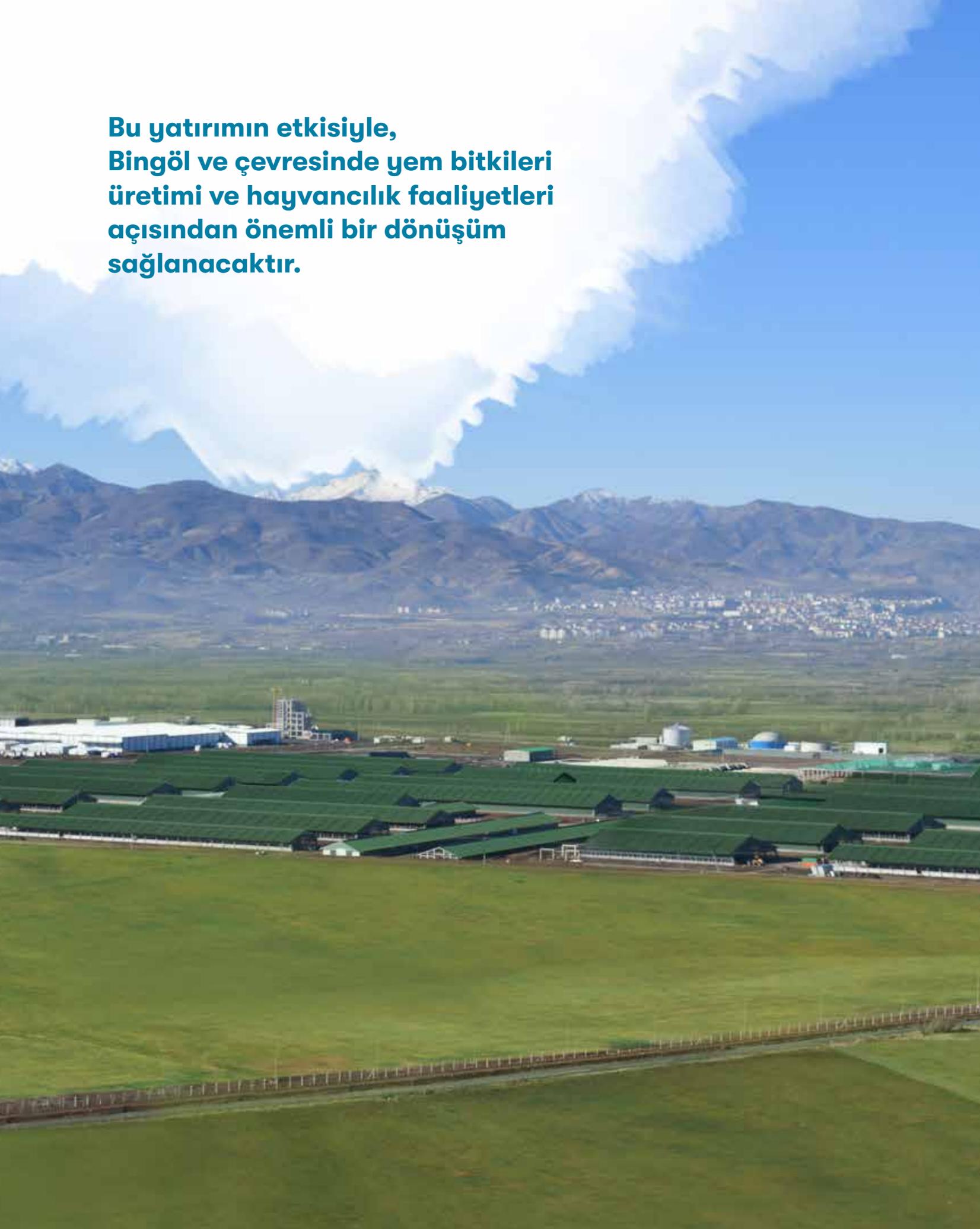
Süttaş Bingöl yatırımının (yatırımın tamamlanması ve tam kapasite çalışması durumunda) doğrudan ve dolaylı olarak Türkiye ekonomisine ulusal etkisinin yıllık toplam 3,5 milyar TL düzeyinde olacağı tahmin edilmektedir. Bu tutarın 1 milyar 483 milyon TL'sinin tarım sektöründe, 1 milyar 540 milyon TL'sinin sanayi sektöründe ve 478 milyon TL'sinin ise hizmetler sektöründe olacağı hesaplanmıştır. Özellikle tarım sektörüne olan 1 milyar 483 milyon TL'lik etki, Türkiye bütçesinin tarım için 2018 yılında tahsis etmiş olduğu 14,8 milyar TL'lik toplam desteğin %10'una karşılık gelmektedir.

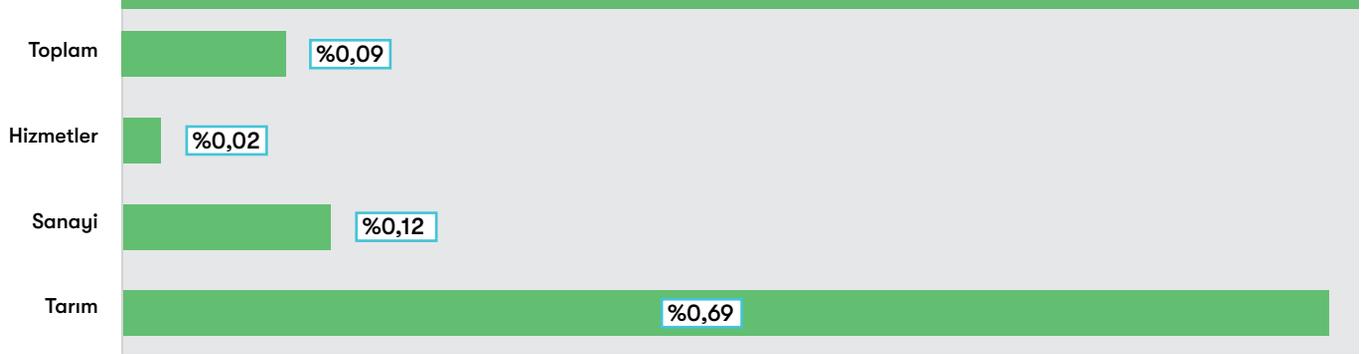
Süttaş Bingöl Entegre Tesisleri gibi kendi ekosistemini kurmaya dönük ve geri bağlantı etkisi yüksek olan yatırımların, yerel ekonomilerdeki etkileri daha güçlüdür.

Grafik 2: Süttaş Bingöl Yatırımı Sektörel/Ulusal Etkileri

	Yatırım Talebi	İşgücü Ödemeleri / Doğrudan	İşgücü Ödemeleri / Dolaylı	Üretim / Sektörler Arası Akımlar
Tarım	511.919.944	40.972.954	25.927.138	904.639.422
Sanayi	901.855.769	50.165.932	34.131.714	553.903.807
Hizmetler	149.553.962	9.782.451	44.384.111	274.875.682

**Bu yatırımın etkisiyle,
Bingöl ve çevresinde yem bitkileri
üretimi ve hayvancılık faaliyetleri
açısından önemli bir dönüşüm
sağlanacaktır.**

Grafik 3: Süttaş Bingöl Yatırımı Ekonomik Etkisi - Türkiye GSYH'sı İçindeki Sektörel Payı (%)

Süttaş Bingöl Yatırımı besleme etkisi (geri bağlantı) yüksek bir yatırımdır. Geri bağlantı etkisi yüksek olan yatırımların yerel ekonomilerde etkileri çok daha büyüktür. Çünkü, bu tür yatırımlar var olan yerel/bölgesel bir ekonomi içinde konumlanma değil, kendi ekosistemini kurmaya dönük yatırımlardır. Bu yatırımın etkisiyle Bingöl ve çevresinde yem bitkileri üretimi ve hayvancılık faaliyetleri açısından önemli bir dönüşüm sağlanacaktır.

Hanehalklarına olan etkisi sadece doğrudan işgücü ödemeleri üzerinden değil, yatırım, üretim ve birincil işgücü ödemelerinin oluşturacağı uyarma etkisi üzerinden de olacaktır. Süttaş Bingöl yatırımının toplam doğrudan ve dolaylı işgücü gelirlerine etkisi 205 milyon TL düzeyinde olacaktır. Bu değer Bingöl işgücü ödemelerinin %9,3'üne karşılık gelmektedir. İstihdam artışının da 1.012'si doğrudan ve 5.893'ü dolaylı olmak üzere toplam 6.905 kişi olacağı hesaplanmıştır. Ancak, yerel girdi-çıktı katsayıları ve ortalama ücretler ulusal katsayılar ile farklı olduğundan, istihdam etkisinin (işgücü ödemeleri üzerinden) Bingöl için yapılan hesaplamalarda daha yüksek çıkması doğaldır. Ayrıca, işgücü ödemeleri kayıtlı istihdamı kapsamaktadır. Çiftçi gelirlerindeki artış işgücü ödemelerine değil, (tarımsal aile işletmesi olarak değerlendirildiğinden) İşletme Artığına yansımaktadır.

Süttaş Bingöl yatırımının bir yıl içinde tamamlanıp, tam kapasite üretime geçmesi durumunda Türkiye ekonomisine etkisi GSYH üzerinden yukarıdaki grafikte sunulduğu gibi olacaktır.

Bingöl Süttaş yatırımının oluşturacağı ekonomik katkının, Türkiye GSYH'sının %0,09'unu, tarımsal GSYH'sının %0,69'unu, sanayinin %0,12'sini, hizmetler sektörünün ise %0,02'sini karşılayacağı hesaplanmıştır.

Bundan sonraki bölümde Süttaş Bingöl yatırımının Bingöl ekonomisinde etkileri değerlendirilecektir.

**SÜTAŞ BİNGÖL
YATIRIMININ
BİNGÖL EKONOMİSİNE
ETKİSİ (2018-2033)**

BİNGÖL İÇİN 2018-2033 DÖNEMİ GİRDİ-ÇIKTI TABLOLARININ OLUŞTURULMASI

YÖNTEM: İL DÜZEYİNDE GİRDİ-ÇIKTI TABLOSU MODELİ

Bölgesel Girdi-Çıktı Tablolarının oluşturulmasında 3 yöntem uygulanmaktadır. Tam sayıya dayalı aşağıdan yukarıya, ulusal tabloların yerleştirilmesi ve üçüncü yöntem olarak ilk ikisinin kısmi olarak uygulandığı karma (mix) yöntemdir. Bu çalışmada karma yöntem benimsenmiştir. Bazı hesaplar için yerel üretilen verilere dayalı değerler kullanılırken (örneğin bitkisel üretim değerleri, kamu harcamaları, kamu yatırımları), bazı hesaplar ulusaldan aldığı paya göre tahmin edilmiştir.

Örneğin, özel kesim yatırımlarının bölge payının hesaplanmasında sanayi ve ticari elektrik tüketim değerlerinin Türkiye içindeki oranı, bölge içinde özel kesim yatırımlarının sektörel dağılımında ise 2011-2018 dönemi Yatırım Teşvik İstatistikleri referans alınmıştır.

Bingöl Girdi-Çıktı Tablolarının üretilmesinde 2018 yılı Türkiye Girdi-Çıktı Tabloları temel alınmış ve LQ (Location Quotient) olarak bilinen konum katsayısı yöntemi ile Bingöl Bölgesel 2018 yılı Girdi-Çıktı Tablosu oluşturulmuştur. Oluşturulan bu tablo RAS yöntemi ile dengeye getirilmiş, TÜİK tarafından yayımlanan güncel 2017 yılı GSYH hesapları ile tutarlılığı test edilmiştir.

2018-2033 dönemine ait Bingöl için oluşturulan il düzeyindeki girdi-çıktı modeli aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 8: Bingöl İçin Oluşturulan 3 Sektörlü Girdi-Çıktı Tablosunun Yapısı

GİRDİ-ÇIKTI TABLOSU YAPISI		Sektörler				Nihai Talep								Toplam talep (AD)
		Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam ara talep	C	G	Ig	Ip	Itot	Ex ROW	Ex Domestic	EX Tot.	
Sektörler	Tarım	a11	a12	a13	INTtot1	C1	G1	Ig1	Ip1	Itot1	EXR1	EXD1	EXTot1	A1
	Sanayi	a21	a22	a23	INTtot2	C2	G2	Ig2	Ip2	Itot2	EXR2	EXD2	EXTot2	A2
	Hizmetler	a31	a32	a33	INTtot3	C3	G3	Ig3	Ip3	Itot3	EXR3	EXD3	EXTot3	A3
	Toplam ara tüketim					C	G	Ig	Ip	Itot	EXR	EXD	EX	AD
	Dolaylı vergiler	iTp1	iTp2	iTp3	iTp	iTc	iTg	iTig	iTip	iTi	iTexr	iTexd	iTex	iT
	Alıcı fiyatlarıyla ara tüketim	IntS1	IntS2	IntS3	IntSD	C2	G2	Ig2	Ip2	Itot2	EXR2	EXD2	EX2	AD2
GVA	L	l1	l2	l3	L									
	K	k1	k2	k3	K									
	Net dolaysız Vergi	Ind1	Ind2	Ind3	Ind									
	Toplam katma değer	v1	v2	v3	V									
İthalat	IM Yurtiçi	Md1	Md2	Md3	Md									
	IM Yurtdışı	Mr1	Mr2	Mr3	Mr									
	IM Toplam	M1	M2	M3	M									
Toplam arz (AS)		A1	A2	A3	AS									

Kaynak: Taşçı (2019)

Grafik 4: Süttaş Yatırımının Bingöl Ekonomisine Dönemsel Etkileri

SÜTAŞ YATIRIMININ BİNGÖL EKONOMİSİNE DÖNEMSEL ETKİ TÜRLERİ: YATIRIM, GEÇİŞ VE ÜRETİM

Süttaş'ın Bingöl ekonomisine olan etkisi hesaplanırken 3 döneme ayırmakta fayda görülmektedir. Bu çalışmada yapılacak etki analizinde bu 3 dönemin dikkate alınması, etki analizinin sonuçlarını doğrudan etkileyecektir. Çünkü, girdi-çıkı modelleri veri bir zaman dilimindeki ekonomik yapıya uygun şekilde bir analiz imkânı sunmaktadır. Süttaş'ın yapacağı yatırımın her bir safhasında Bingöl ve çevresinin ekonomik yapısının dönüşüm geçirmesi söz konusu olduğu için girdi-çıkı tablosunun tek bir yıla ait değil, bu dönüşüm sürecinde Bingöl ekonomisini doğru şekilde yansıtacak biçimde her yıl için dinamik olarak oluşturulması elzemdir.

1. Dönem: Yatırım

- Yerel ekonomiyi yatırım talebi hesabı üzerinden etkilediği dönemdir.
- Süttaş Bingöl'de yapmış olduğu inşaat, enerji vb. altyapı yatırımları ve bununla ilgili diğer harcamalar üzerinden katkı sağlamaktadır.
- Tarım/hayvancılık Sektörü üzerinden olan katkısı daha çok işletmenin devreye alma öncesindeki hazırlıkları, bilgi stoğuna olan katkısı, Süttaş'a tedarikçi olmak isteyen yerel üreticilerin hazırlık aşamalarını içermektedir.
- Beklenen etkinin, Süttaş'ın bölgeye gelmesi ile yerel halk üzerinde pozitif beklentilerin yükselmesi, hayvancılığa olan ilginin artması, bölge dışına olan göçün yavaşlaması şeklinde olacağı tahmin edilmektedir.

2. Dönem: Geçiş

- Geçiş dönemidir.
- Belirli kapasitede üretime başlanmıştır.
- Tarım/hayvancılık sektörüne etkisi daha çok alanın ekilmesi şeklinde olur.
- Bölgede küçük ve orta ölçekli süt sığırcılığı girişimleri artar.
- Üniversite yem bitkileri ve sütçülük ile ilgili konulara önem verir ve buna ilişkin programlar geliştirir.
- Doğrudan ve dolaylı istihdam ve hane halkı gelirleri artar.

3. Dönem: Tam Kapasite Üretim

- Üretim dönemidir.
- Tüm yatırımlar devreye alınmıştır.
- Üretim artışı sağlanmış, istihdam ve hanehalkı gelirleri artmıştır.
- Doğrudan, dolaylı ve indirgenmiş etkiler ölçülebilmektedir.
- Ar-Ge merkezi kurulmuş, ilgili birimler faaliyete başlamıştır.
- Süttaş Bingöl ve çevre il/ilçelerde ciddi ve etkili bir süt ekosistemi oluşturmuştur.
- Bölgenin dışarıya olan göçü belirgin bir şekilde düşmüştür.
- Özellikle ilçelerde yem bitkisi üretiminde uyarma etkileri söz konusu olmuştur.

Tablo 9: Sütaş Bingöl Yatırımı Kalemleri (2018-2022)

YATIRIMLAR	2018	2019	2020	2021	2022
Yem Fabrikası	3.785.339	41.719.447			
Damızlık/Düve Yetiştirme Çiftliği	2.967.591	112.490.000	34.052.245	68.104.490	
Damızlık Çiftliği – Hayvan		31.572.750	28.149.413	10.790.608	
Yetiştirme Yatırımı		9.211.536	32.940.618	14.141.429	1.900.039
Besi Çiftliği	30.000	22.849.478			
Süt Fabrikası	48.621.915	242.914.046			
Anaerobik Arıtma & Gübre Üretim & Elektrik Üretimi	935.338	28.761.093	5.927.587	9.261.617	
Eğitim Merkezi ve Eğitim Çiftliği		5.686.877			
Teşhis Laboratuvarı ve Sağlık Merkezi		2.544.536			
Bitkisel Üretim Makine ve Ekipmanları		9.989.066			
Genomik Seleksiyon ve Embriyo Çalışmaları Laboratuvarları		4.506.451			
Diğer		19.947.471			
Toplam (TL)	56.340.183	532.192.750	101.069.863	102.298.144	1.900.039

- Üreticiler, iktisadi faaliyetlerini geçimlik ekonomiden tarımsal işletme boyutuna taşımış, üretici, işletmeci statüsüne yükselmiştir.
- Sütaş ekosistemine hizmet eden yeni iş kolları ve istihdam alanları ortaya çıkmıştır.

Söz konusu yatırım, geçiş ve üretim döneminde yapılacak ödemeler yıllık bazda aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 10: Sütas Bingöl İşgücü Ödemeleri ve Yıllık Üretim/Sektörler Arası Cari Ödemeler (2019-2033)

İŞÇİLİK ÜCRETLERİ	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
Yem Fabrikası	2.367.665	2.367.665	2.367.665	2.367.665	2.367.665	2.367.665	2.367.665	2.367.665	2.367.665	2.367.665	2.367.665	2.367.665	2.367.665	2.367.665	2.367.665
Damızlık/Yetiştirme Çiftliği	4.829.381	9.658.761	16.902.832	19.317.522	24.146.903	24.146.903	24.146.903	24.146.903	24.146.903	24.146.903	24.146.903	24.146.903	24.146.903	24.146.903	24.146.903
Besi Çiftliği	3.807.801	3.807.801	3.807.801	3.807.801	3.807.801	3.807.801	3.807.801	3.807.801	3.807.801	3.807.801	3.807.801	3.807.801	3.807.801	3.807.801	3.807.801
Süt Fabrikası	6406.614	12.813.228	14.519.911	18.149.495	18.149.495	18.149.495	18.149.495	18.149.495	18.149.495	18.149.495	18.149.495	18.149.495	18.149.495	18.149.495	18.149.495
Anaerobik Arıtma & Gübre Üretim & Elektrik Üretimi	1.683.125	1.891.173	2.198.187	2.198.187	3.000.028	3.000.028	3.000.028	3.000.028	3.000.028	3.000.028	3.000.028	3.000.028	3.000.028	3.000.028	3.000.028
İşgücü Ödemeleri (Yıllık TL)	19.094.586	30.538.628	39.796.397	46.140.671	51.771.892	51.771.892	51.771.892	51.771.892	51.771.892	51.771.892	51.771.892	51.771.892	51.771.892	51.771.892	51.771.892
İşgücü Ödemeleri (Aylık TL)	1.591.215	2.544.886	3.316.366	3.845.056	4.314.324	4.314.324	4.314.324	4.314.324	4.314.324	4.314.324	4.314.324	4.314.324	4.314.324	4.314.324	4.314.324
İstihdam (Kişi)	373	597	778	902	1.012	1.012	1.012	1.012	1.012	1.012	1.012	1.012	1.012	1.012	1.012
CARI ÖDEMELER	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
Süt Alım	187.011.326	208.980.854	213.728.855	286.018.673	303.562.361	350.953.592	418.928.664	478.398.750	478.398.750	478.398.750	478.398.750	478.398.750	478.398.750	478.398.750	478.398.750
Taşıma ve Dağıtım Hizmetleri - 1	39.039.647	51.481.291	61.165.696	79.245.158	81.1426.353	88.929.425	100.024.494	109.601.181	109.601.181	109.601.181	109.601.181	109.601.181	109.601.181	109.601.181	109.601.181
Taşıma ve Dağıtım Hizmetleri - 2	15.600.426	20.429.956	24.269.006	28.592.220	29.132.622	30.663.335	33.274.852	35.920.719	35.920.719	35.920.719	35.920.719	35.920.719	35.920.719	35.920.719	35.920.719
Taşıma ve Dağıtım Hizmetleri - 3	1.219.323	1.343.890	1.143.402	1.557.483	2.152.539	2.702.587	3.243.268	3.685.872	4.895.170	4.895.170	4.895.170	4.895.170	4.895.170	4.895.170	4.895.170
Kesif Yem Hammadde Alımları	54.942.169	71.261.396	87.279.268	96.056.298	110.950.642	126.498.472	142.399.314	155.005.631	155.005.631	155.005.631	155.005.631	155.005.631	155.005.631	155.005.631	155.005.631
Enerji ve Gübre Üretimi için Hammadde Alımları	657.000	2.628.000	4.599.000	4.260.594	4.004.384	3.841.441	3.732.496	3.658.079	3.658.079	3.658.079	3.658.079	3.658.079	3.658.079	3.658.079	3.658.079
Kaba Yem Alımları	20.000.000	30.000.000	40.000.000	40.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000
Diğer	30.000.000	50.000.000	50.000.000	60.000.000	60.000.000	70.000.000	70.000.000	80.000.000	80.000.000	80.000.000	80.000.000	80.000.000	80.000.000	80.000.000	80.000.000
TOPLAM	348.476.891	436.125.388	482.455.228	595.730.416	646.228.901	646.228.901	728.588.853	826.603.088	921.270.231	922.479.529	922.479.529	922.479.529	922.479.529	922.479.529	922.479.529
GENEL TOPLAM	367.571.477	466.664.016	522.251.625	641.871.086	698.000.793	780.360.745	878.374.981	973.042.123	974.251.421	974.251.421	974.251.421	974.251.421	974.251.421	974.251.421	974.251.421

SÜTAŞ BİNGÖL YATIRIMININ İL EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Sütaş Bingöl Yatırımı besleme etkisi (geri bağlantı) yüksek bir yatırımdır. Geri bağlantı etkisi yüksek olan yatırımların yerel ekonomilerde etkileri çok daha büyüktür. Çünkü, bu tür yatırımlar var olan yerel/bölgesel bir ekonomi içinde konumlanma değil, kendi ekosistemini kurmaya dönük yatırımlardır. Bu yatırımın etkisiyle Bingöl ve çevresinde yem bitkileri üretimi ve hayvancılık faaliyetleri açısından önemli bir dönüşüm sağlanacaktır.

Yerel bir ekonomide sanayi sektörünün gelişimiyle birlikte beklenen dönüşüm alanları sırasıyla,

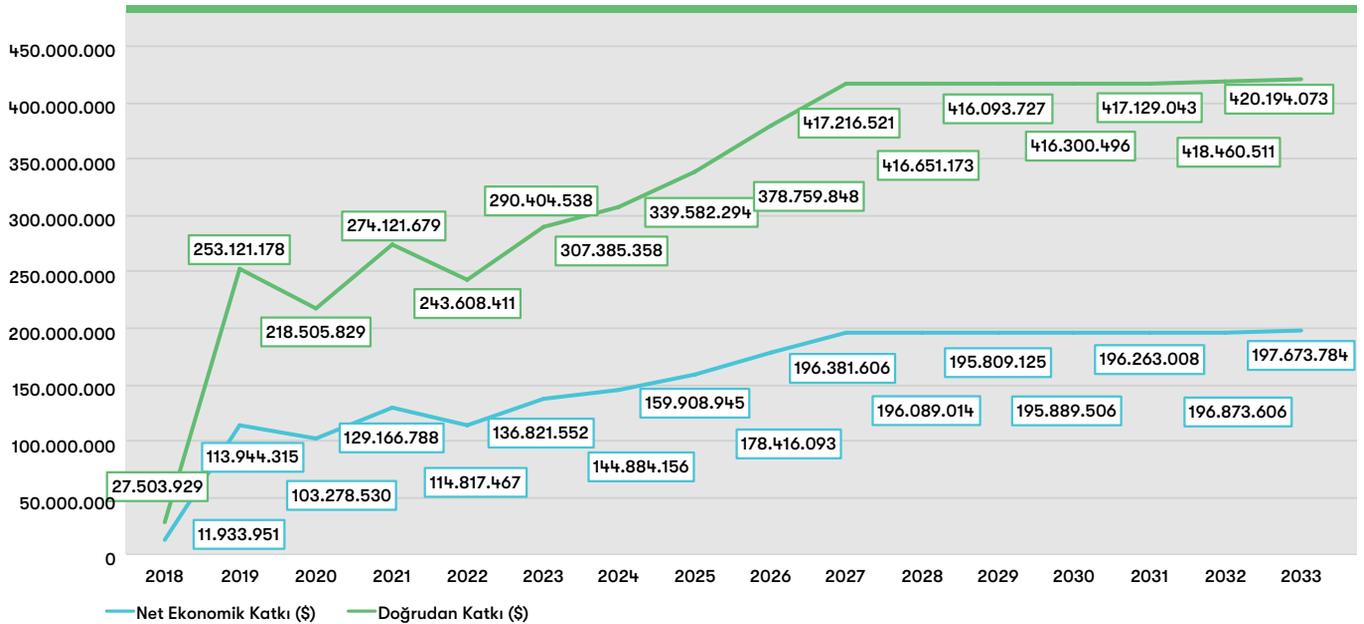
- Üretim kapasitesinde ciddi şekilde artış,
- Üretim teknolojisindeki değişim,
- Yenilikçilik kapasitesinin artışı,
- İstihdam artışı ve işgücü niteliğindeki gelişim,
- Yerel-bölgesel ve ulusal değer zincirleri içinde konumlanma,
- Vergi gelirlerinde artış,

- Rekabetin gelişmesi ve iş ortamı dinamiklerindeki gelişim,
- Hane gelirlerindeki artış, sosyal bölüşümde dengelenme ve sosyal dönüşümün hızlanmasıdır.

Bingöl'de inşaat çalışmaları devam eden büyük ölçekli bir yatırım olan Sütaş Entegre Tesisleri Yatırımı'nın yukarıdaki tüm maddeleri içerdiği görülmektedir. Bu yapısı itibarıyla yatırımın bir Bölgesel Kalkınma Projesi olarak ifade edilmesi yerinde olacaktır.

Bingöl her ne kadar Sütaş yatırımının değer zincirinin önemli bir bileşeni olacak ise de, Bingöl açısından Sütaş değer zincirinin ötesinde bir ekosistem etkisi yaratan bir yatırım hüviyetine sahip olduğu açıktır. Sütaş yatırımının Bingöl ve bölgede oluşturacağı ekosistem içinde, alt değer zincirleri marifetiyle geniş bir ekonomik havza oluşturacağı, sadece tarım ve hayvancılığa etkileri ile bile, tek başına bu yatırımın, yereldeki ekonomik dönüşümü gerçekleştirebileceği görülmektedir. Çünkü Sütaş geri dönülmez bir şekilde bölgedeki tarım, hayvancılık ve sanayi altyapısına ciddi bir üretim, beceri şokuyla birlikte kurumsallık kapasitesi kazandırmaktadır.

Grafik 5: Sütaş Yatırımının Bingöl Gayrisafi Katma Değer ve GSYH'sı Üzerindeki Net Etkisi (USD)

Sütaş'ın Bingöl ekonomisine doğrudan, dolaylı ve net etkileri aşağıdaki grafiklerde temel senaryo ile karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

SÜTAŞ YATIRIMININ BİNGÖL'ÜN GAYRİSAFİ KATMA DEĞER VE GSYH'SI ÜZERİNDEKİ NET ETKİSİ

Sütaş'ın 2033 yılı itibarıyla il GSYH'sına yıllık olarak hesaplanan doğrudan katkısının 198 milyon USD ve toplam net katkısının ise 420 milyon USD olacağı tahmin edilmektedir (Grafik 5).

SÜTAŞ YATIRIMININ BİNGÖL GSYH'SI ÜZERİNDEKİ KÜMÜLATİF ETKİSİ

Yapılan analizler neticesinde Bingöl'ün Sütaş yatırımı olmaksızın mevcut büyüme patikasını takip ettiğinde 2033 yılı itibarıyla 2,2 milyar USD'lık bir ekonomik büyüklüğe erişmesi beklenmektedir. Ancak, Sütaş yatırımı tamamlandığında ve yıllık süt alımları dâhil edildiğinde 15

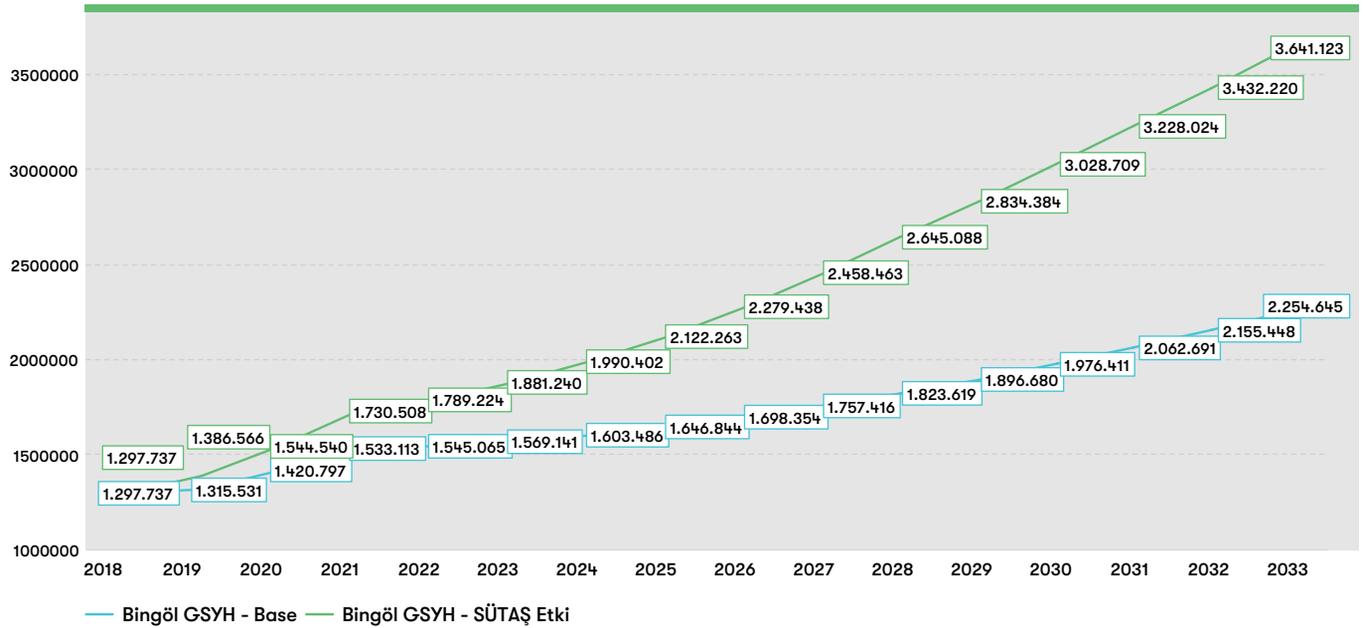
yıl boyunca il ekonomisine yapılacak katkılar sonucunda Bingöl'ün 3,6 milyar USD'lık GSYH'ya erişeceği hesaplanmıştır (Grafik 6).

Sütaş'ın dışsalıklar, doğrudan ve dolaylı etkileri dâhil Bingöl ekonomisine etkisinin 2019 yılındaki yıllık 71 milyon USD seviyesinden, 2033 yılında 1 milyar 386 milyon USD'a erişeceği tahmin edilmektedir (Grafik 7). Sütaş'ın etkisiyle bölgede oluşacak Süt Ekosistemi ve ilişkili destekleyici sektörler buna dâhildir.

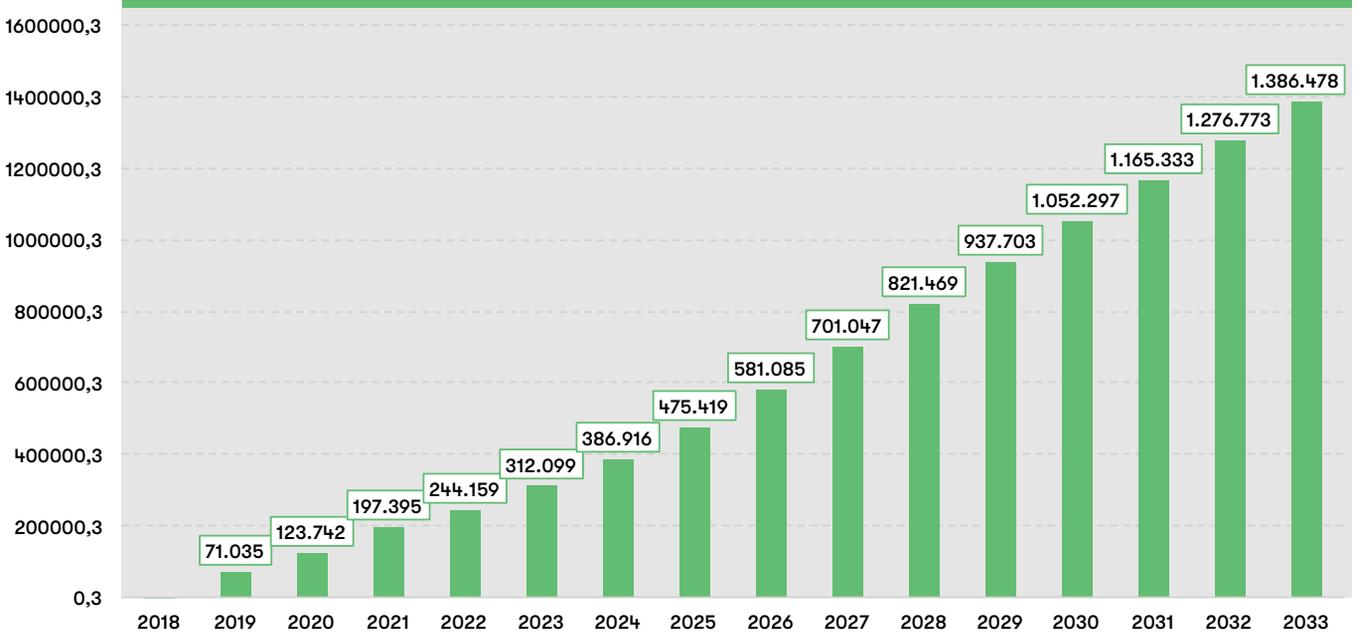
Bu yatırım ile birlikte, tarım ve hayvancılığın yanısıra, bölgede, makine ve ekipman üretimi, ambalaj malzemeleri üretimi, inşaat, lojistik, tarımsal teknolojiler ve destek hizmetleri gibi çok değişik faaliyetlerin gerçekleşmesi beklenmektedir.

Bingöl ekonomisine Sütaş yatırımı nedeniyle sağlanan ilave kümülatif katkının yıldan yıla artarak 2019 yılındaki %5,4 seviyesinden 2033 itibarıyla il GSYH'sının %61,5'ine karşılık geleceği hesaplanmıştır (Grafik 8).

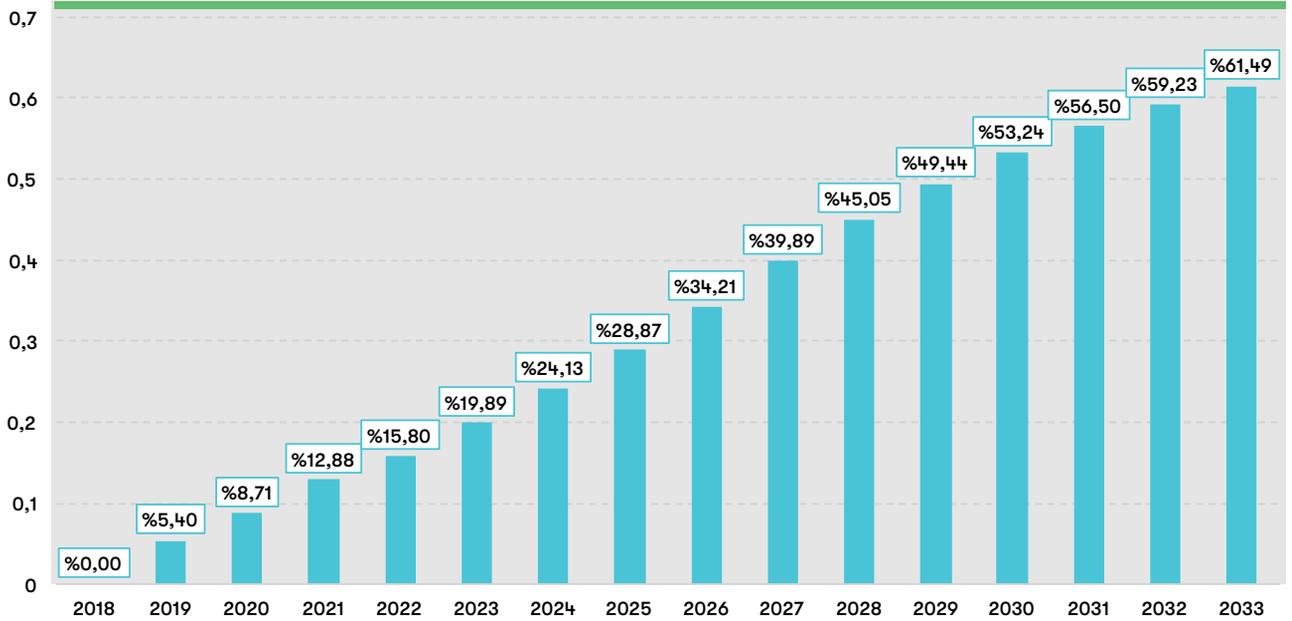
Grafik 6: 2018-2033 Dönemi Sütaş Yatırımının Bingöl GSYH'sı Üzerindeki Kümülatif Etkisi (Bin USD)

Grafik 7: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Bingöl GSYH'sı Üzerindeki Kümülatif Etkisi (Fark Analizi) (Bin USD)

Grafik 8: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Bingöl GSYH'sı Üzerindeki Kümülatif Etkisi (Fark Analizi) (%)

SÜTAŞ YATIRIMININ BİNGÖL GAYRİSAFİ KATMA DEĞERİ VE GSYH'SI ÜZERİNDEKİ YILLIK SEKTÖREL ETKİSİ

İl için geliştirilen girdi-çıktı modeli dışı açık ve bölgelerarası akımları da içeren bir model olduğu için bölgesel arz ve bölgesel talep bakımından GSYH katkılarında farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Arz yönüyle Sütaş'ın tarım sektöründeki payı 2020 yılında %46 seviyesine erişirken, bu oran 2033 yılında %16,3 olarak gerçekleşecektir (Grafik 9). Bu değişimin temelinde, Sütaş'ın yerel ekonomide tekelci piyasa oluşturmak yerine yerel kalkınmayı ve üreticiyi destekleyen bölgesel kalkınma modelini benimseme stratejisi yatmaktadır.

Bingöl 2033 itibarıyla gerçek anlamda ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı bir bölge niteliğine kavuşacaktır. Bölgesel katma değer içinde Sütaş'ın sanayi sektöründeki payı 2020 yılında %10 ve 2033 yılında ise %9,4 düzeyinde olacaktır (Grafik 9).

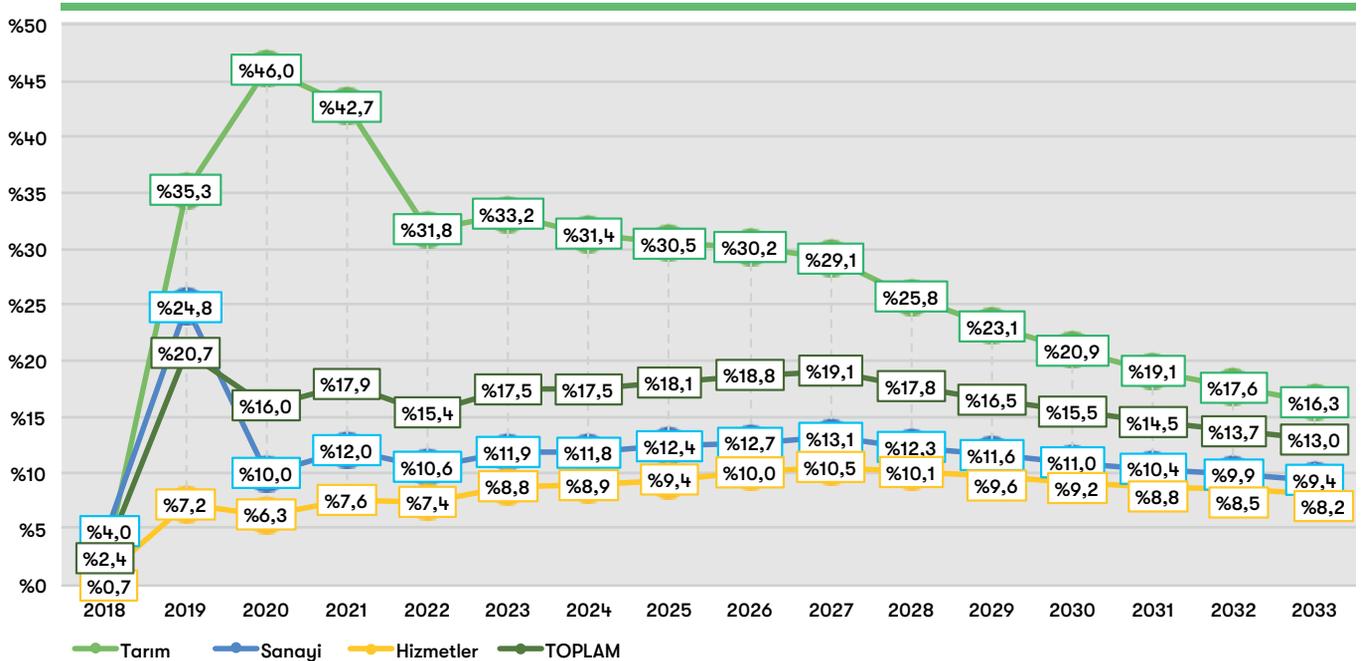
Bu değişimin temelinde, Sütaş'ın yerel ekonomide tekelci piyasa oluşturmak yerine yerel kalkınmayı ve üreticiyi destekleyen bölgesel kalkınma modelini benimseme stratejisi yatmaktadır.

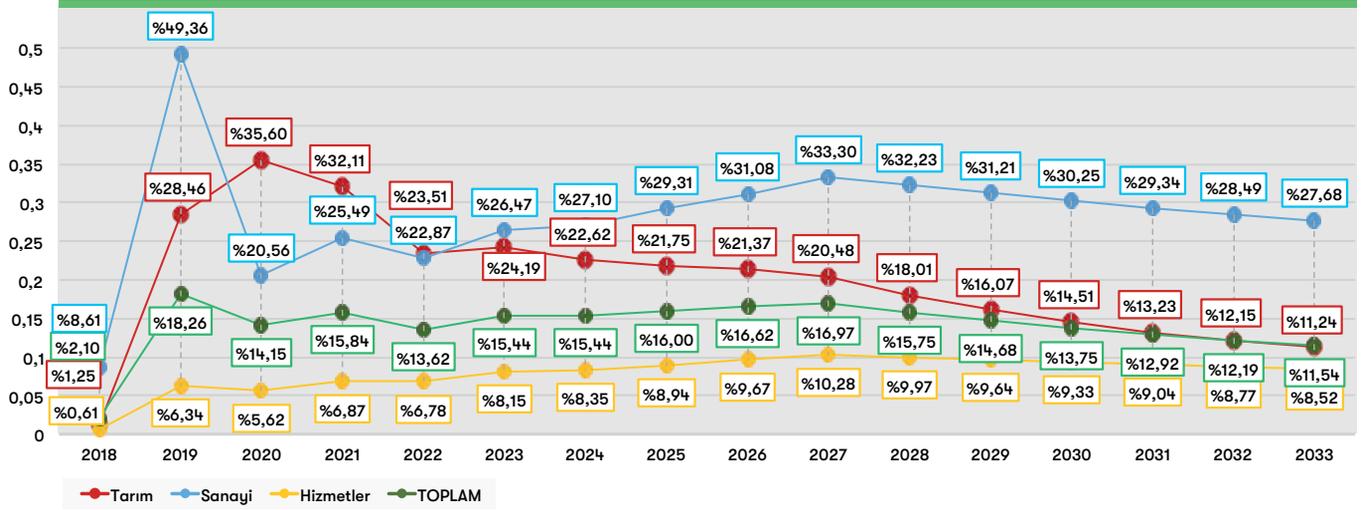
2019 yılı itibarıyla Bingöl ekonomisinde tarımın payı %14 düzeyinde iken 2033 itibarıyla bu oranın %36,8'e erişmesi beklenmektedir (Tablo 11).

Tablo 11: Bingöl Ekonomisi - Üretimde Sektörel Paylar (2018, 2033)

Dönem/Sektör	Tarım	Sanayi	Hizmetler
2018	%14,0	%41,9	%44,1
2033	%36,8	%36,7	%26,5

Grafik 9: 2018-2033 Dönemi Sütaş Yatırımının Bingöl Gayrisafi Katma Değeri Üzerindeki Yıllık Sektörel Etkisi (%)

Grafik 10: 2018-2033 Dönemi Sütaş Yatırımının Bingöl GSYH'sı Üzerindeki Yıllık Sektörel Etkisi (%)

Sütaş, Bingöl'de üretmeye devam ettikçe Bingöl ekonomisi, artan katma değer ile daha hızlı bir şekilde büyüyecektir.

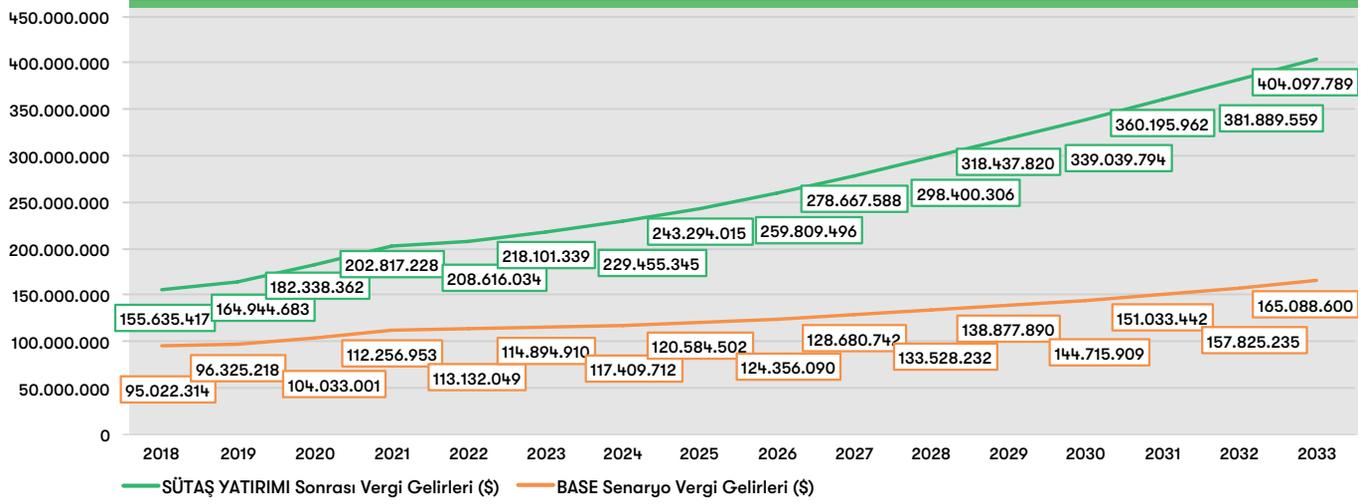
Sütaş yatırımı ilin GSYH içindeki sektörel paylarını ise önemli ölçüde değiştirecek, ilin sanayi sektörü (TÜİK hesaplamalarıyla uyumlu olarak inşaat dâhil edilmiştir) GSYH'sının %33,3'ünü 2027 itibarıyla tek başına Sütaş karşılayacaktır. 2033 itibarıyla bu oran %27,7 düzeyinde olacaktır (Grafik 10).

SÜTAŞ YATIRIMININ VERGİ GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

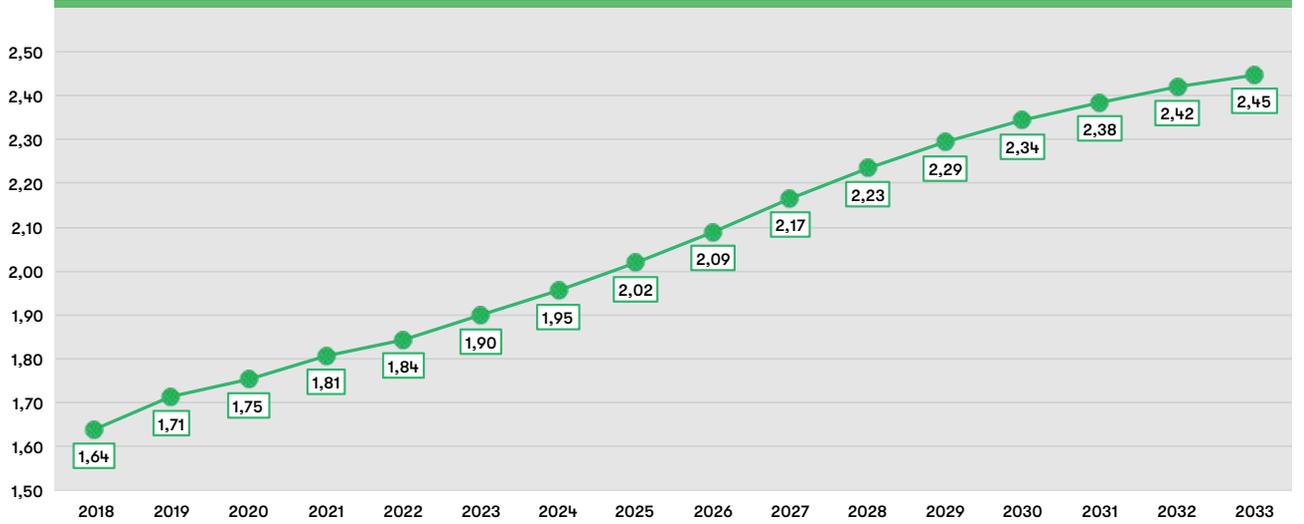
Sütaş gibi kurumsal bir işletme, bölgede oluşturacağı tedarik zinciri içerisinde yer alacak diğer işletmelerin kayıt dışı oranını düşürecek ve piyasa düzenleyici niteliğiyle de ildeki vergi gelirlerinin artmasına önemli katkı sağlayacaktır.

Sütaş yatırımının il ekonomisinde oluşturacağı genişleme ile, ildeki vergi gelirlerinde de önemli artışlar sağlanacaktır. Kurumsal bir işletmenin bölgede tedarik zincirinde yer alacak diğer işletmelerin de kayıt dışı oranını düşürmesi ve bir nevi piyasa düzenleyici niteliğe haiz olması beklenen bir durumdur.

Grafik 11: 2018-2033 Dönemi Bingöl Vergi Gelirlerindeki Değişim: Base Senaryo – Süttaş Yatırımı Sonrası (USD)

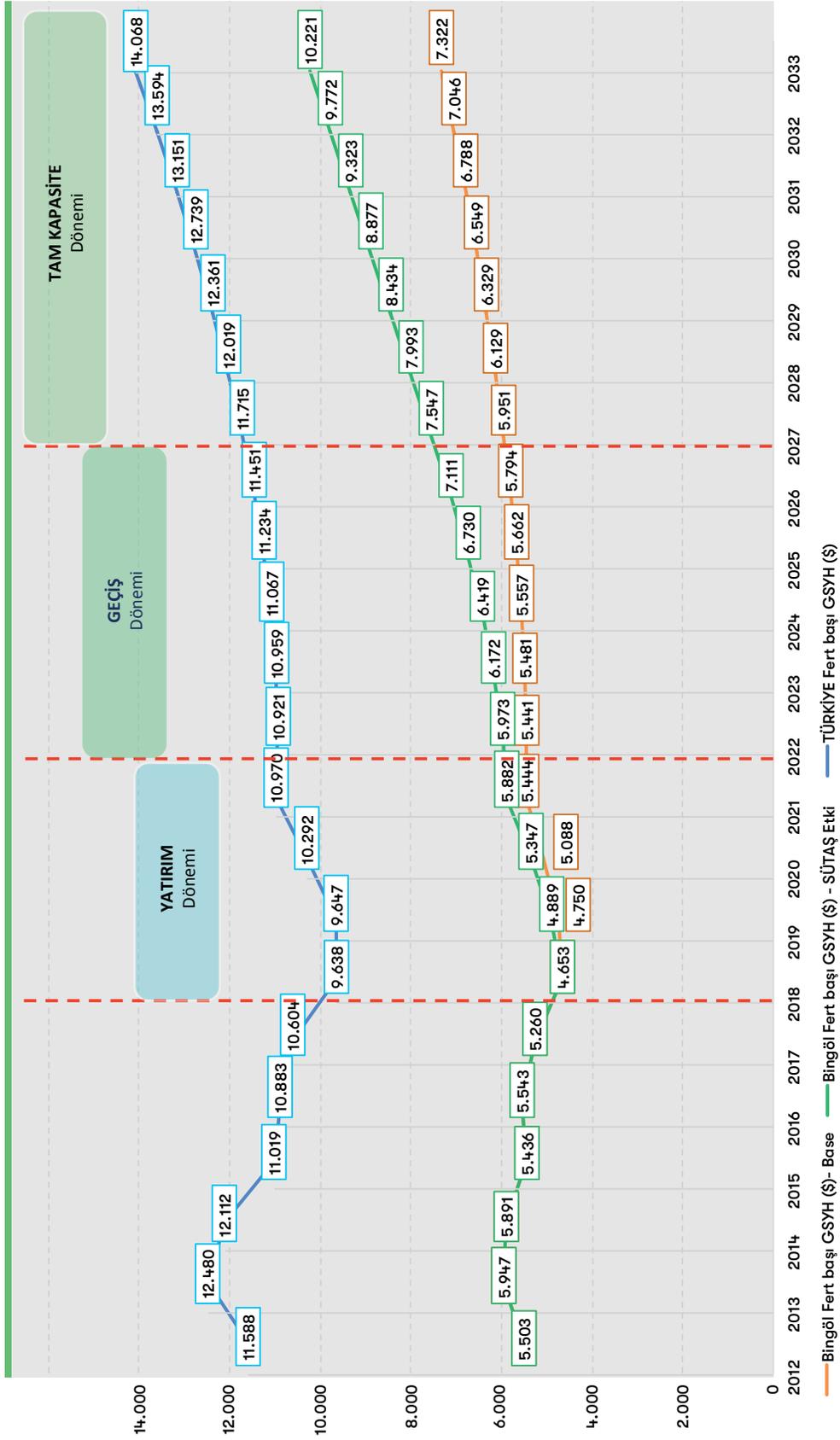
Grafik 12: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımının Bingöl'de Vergi Çarpanı

Süttaş yatırımı olmaksızın ilde toplanan vergiler 2019 yılındaki 96 milyon USD seviyesinden 2033 yılı itibarıyla 165,1 milyon USD'a erişmesi beklenmektedir. Süttaş yatırımı sonrasında Bingöl ekonomisindeki büyüme ve canlanma ile ilden 2033 yılı itibarıyla yıllık 404 milyon USD vergi geliri elde edilmesi mümkün olabilecektir (Grafik 11).

Süttaş Bingöl yatırımı ile bölgesel vergi çarpanı da önemli ölçüde değişecektir. Süttaş yatırımı öncesi dönemde 2018 yılı için vergi çarpanı 1 olarak kabul edilirse, Süttaş yatırımı ile birlikte bu değer 2019 yılında 1,71'e, 2023 yılı itibarıyla 1,90'a ve 2033 yılı itibarıyla ise 2,45'e yükselecektir (Grafik 12). Daha açık bir ifadeyle, 1 birimlik Süttaş vergi ödemesine karşılık yatırım ve üretim faaliyetlerinin uyurma etkisiyle Bingöl'de tahakkuk edecek vergi tutarı 2,5 katına erişecektir.

Grafik 13: 2018-2033 Dönemi Sütaş Yatırımının Bingöl Fert Başı GSYH'sına Yıllık Etkisi (USD)

SÜTAŞ YATIRIMININ BİNGÖL FERT BAŞI GSYH'SINA ETKİSİ

Sütaş yatırımının en önemli etkisinin bireysel refah göstergesi olan fert başı GSYH üzerinde olacağı görülmektedir. Sütaş yatırımı olmaksızın Bingöl'ün 2033 yılındaki fert başı GSYH'sının 7 bin 322 USD olacağı tahmin edilirken, bu yatırımdan sonra, bu değer 10 bin 221 USD'a erişeceği hesaplanmıştır (Grafik 13).

Diğer bir ifadeyle, Bingöl ekonomisi Bingöllüler için Türkiye ortalamasının %48,3'ü kadar refah üretirken, Sütaş yatırımı sonrasında bu oran 2033 yılı sonu itibarıyla %72,7'ye erişecektir (Grafik 14).

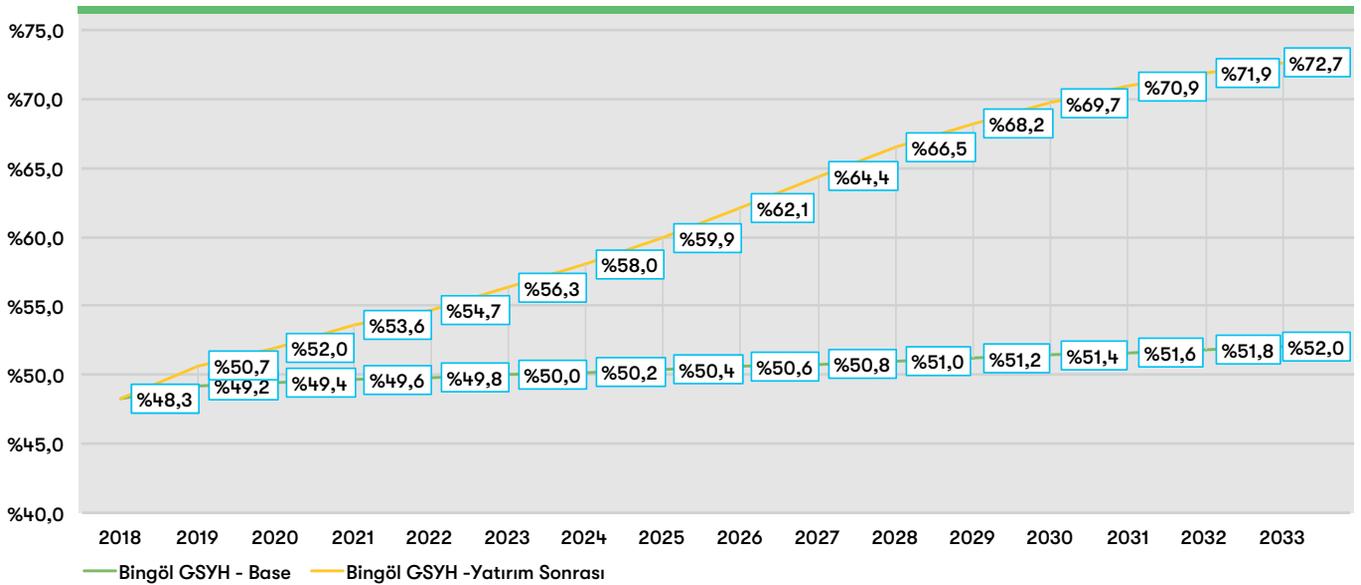
Sütaş yatırımı ile Bingöl artık net göç veren iller arasında yer almayacaktır. 2033 yılına kadar hem nüfusunun artması, hem de fert başı GSYH'sının normal eğilimine göre yıllık 2 bin 900 USD daha yukarıda olması, ili sosyo-ekonomik bakımından 2 kademe yukarı taşıyacak 6'ncı kademe iller arasından 4'üncü kademe iller arasına konumlandıracaktır.

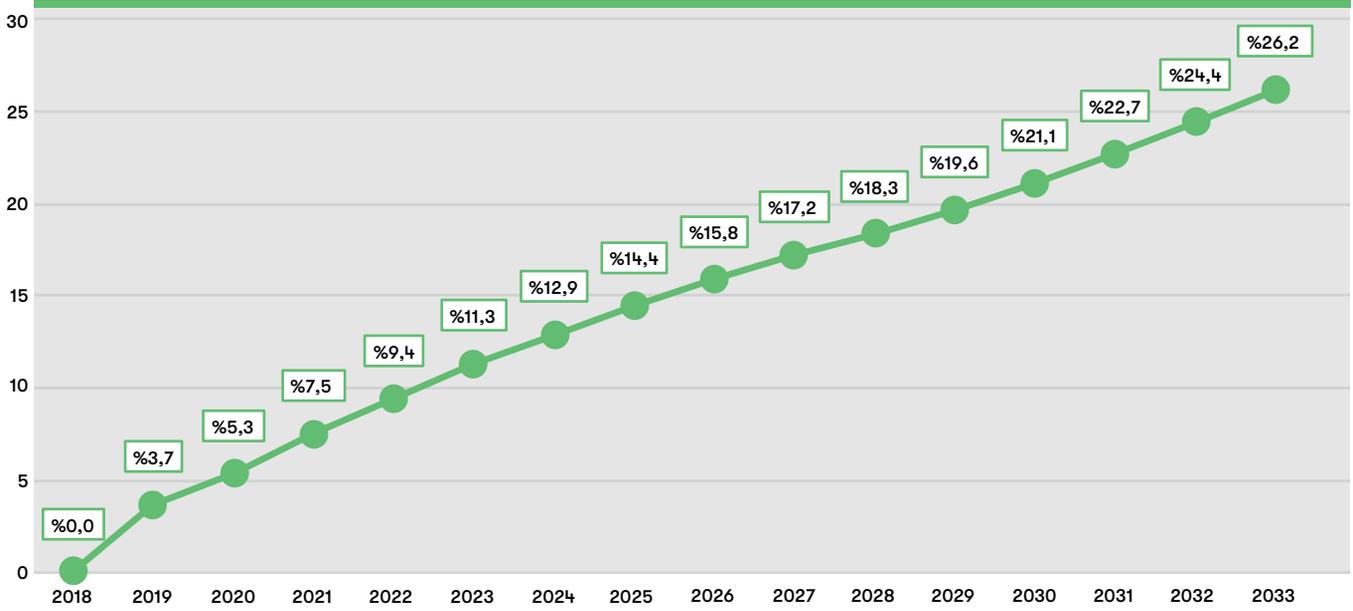
Kalkınma sorunu yaşayan bölgede sosyo-ekonomik bakımdan hızlı bir dönüşüm süreci yaşanmış olacaktır. Bu nedenle, Sütaş Bingöl Entegre Tesisleri yatırımı, kamu ve özel kesim işbirliğiyle yapılmış bir Bölgesel Kalkınma ve Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Projesi olarak ele alınmalıdır.

Sütaş yatırımı ile birlikte fert başı gelirin artışıyla uyumlu olarak hanehalkı refahının da önemli ölçüde artacağı hesaplanmıştır. Girdi-çıktı tablolarının tüketim bloğu üzerinde yapılan hesaplamalar, Sütaş yatırımı ve üretim faaliyetlerinin doğrudan ve dolaylı etkileri ile Bingöl'de hanehalkı refahına katkısının 2019 yılında %3,7, 2023 yılı itibarıyla %11,3 ve 2033 yılı itibarıyla %26,2 düzeyinde olacağını göstermektedir (Grafik 15).

Sütaş yatırımı az gelişmiş ve gelişmiş bölgeler arasında yakınsamayı sağlayan önemli bir kalkınma müdahalesidir.

Grafik 14: 2018-2033 Dönemi Sütaş Yatırımının Bingöl Fert Başı GSYH'sının Türkiye Ortalamasına Oranı Değişimi (%)

Grafik 15: 2018-2033 Dönemi Sütaş Yatırımının Hane Refahına Etkisi – Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Base Senaryoya Göre Değişimi (%)

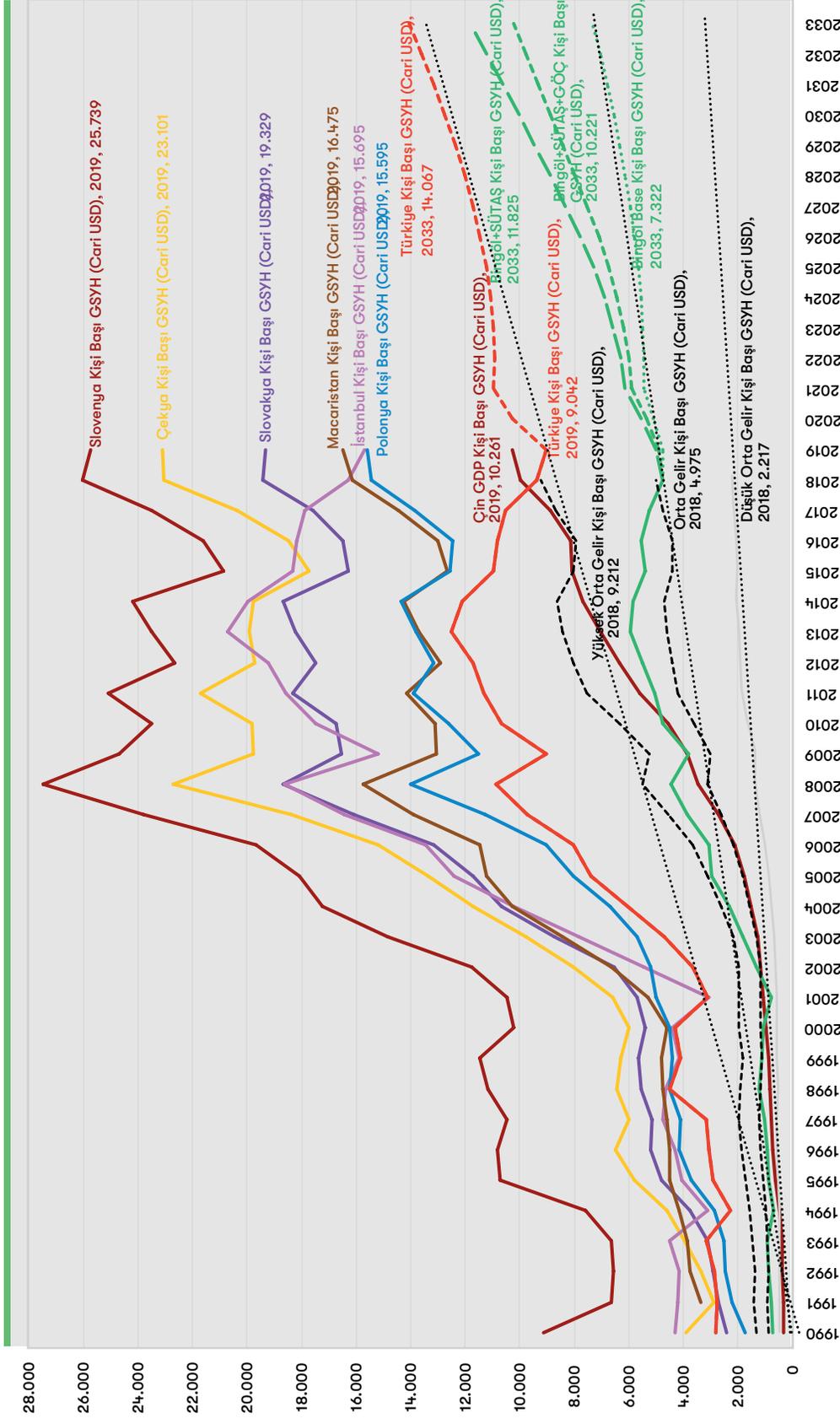
Sütaş yatırımı az gelişmiş ve gelişmiş bölgeler arasında yakınsamayı sağlayan önemli bir kalkınma müdahalesidir. Sütaş yatırımı ile Bingöl Türkiye’de fert başı GSYH bakımından 73’üncü sıradaki konumundan 35 sıra birden yükselerek 38’inci sıraya gelecektir.

Sütaş yatırımı, Bingöl’ü 2033 yılında kişi başına düşen 10 bin 221 USD ile “Dünya Bankası Yüksek Gelirli Ülke” statüsüne yaklaştırmaktadır. Temmuz 2019 eşiklerine göre, Dünya Bankası kişi başına 12 bin 375 USD gelir seviyesinin üstündeki ülkeleri, “Yüksek Gelirli” ülkeler grubunda kabul etmektedir.

Sütaş yatırımı, Bingöl’ü 2033 yılında kişi başına düşen 10 bin 221 USD ile “Dünya Bankası Yüksek Gelirli Ülke” statüsüne yaklaştırmaktadır.

2033 yılında tahmini “Yüksek Gelir” grubu sınırının 14 bin 246 USD’a yakın bir noktaya geleceği öngörülmektedir. Sütaş yatırımı olmadan 2033 yılında kişi başına 7 bin 322 USD seviyesine gelebilecek olan Bingöl, Sütaş yatırımı ile birlikte kişi başına 10 bin 221 USD gelire ulaşmaktadır. Bu durum Bingöl’de “Yaşam Düzeyi”nin, 2033 perspektifinde olması gerekenden %40 daha yukarıda olacağı ve “Yüksek Gelir” grubu düzeyinin %72’sinin yakalanacağı anlamına gelmektedir (Grafik 16).

Grafik 16: Bingöl İli Fert Başına Düşen GSYH'sinin Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (Cari fiyatlarla, USD)

Kaynak: Dünya Bankası (WDI Göstergeleri) ve TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

SÜTAŞ YATIRIMININ DEMOGRAFİK ETKİSİ

Sütaş Bingöl Entegre Tesisleri yatırımı sonucunda ekonominin canlanması ile birlikte ilin dışarıdan göç alması ve böylece il nüfusunun artması beklenmektedir.

Yatırım sebebiyle ekonomisinde önemli bir canlanma olacak ilden dışarıya göçün yavaşlayacağı hesaplanmıştır. Bu sayede il nüfusunun mevcut eğilime göre 277 binden 308 bine değil, 356 bine erişmesi beklenmektedir (Grafik 17).

TÜİK göç projeksiyonları ile kıyaslandığında Bingöl nüfusunun 48 bin kişi daha fazla olacağı tahmin edilmektedir.

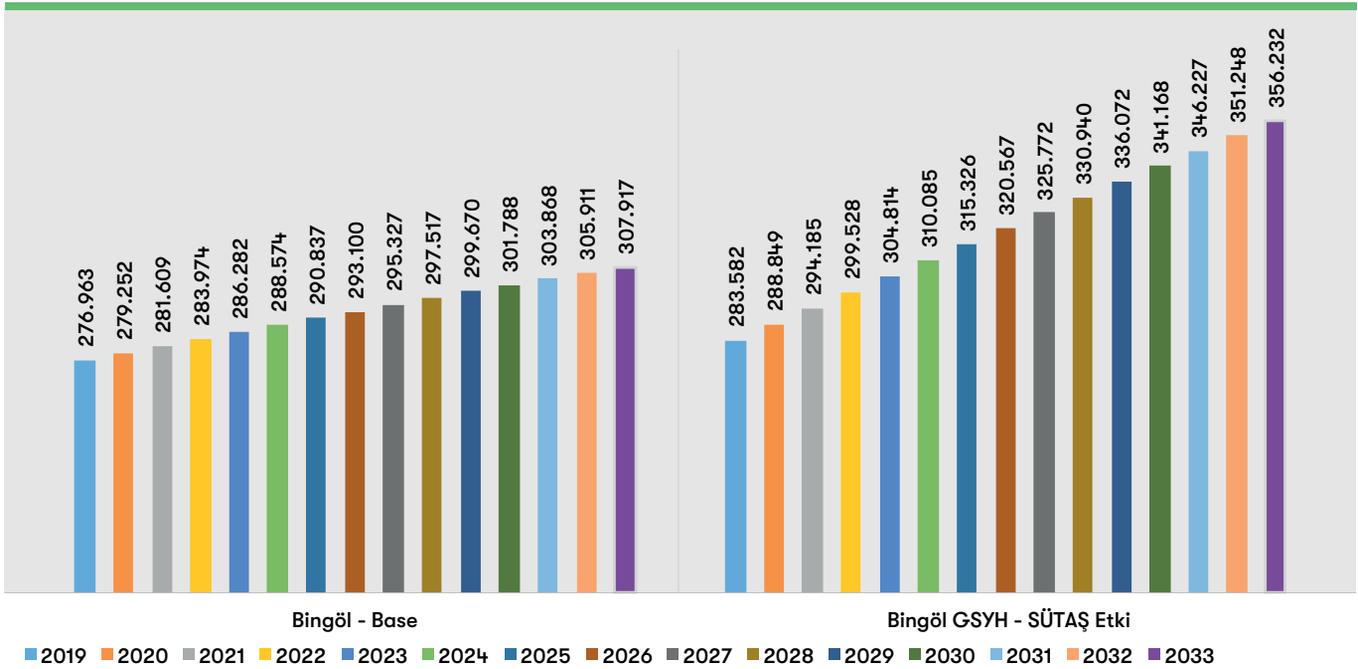
SÜTAŞ YATIRIMININ İSTİHDAM ETKİSİ

Sütaş yatırımının pozitif dışsallıklarının etkisiyle istihdam artışı ve nitelikli ve teknik işgücünün ilde kalması mümkün olacaktır.

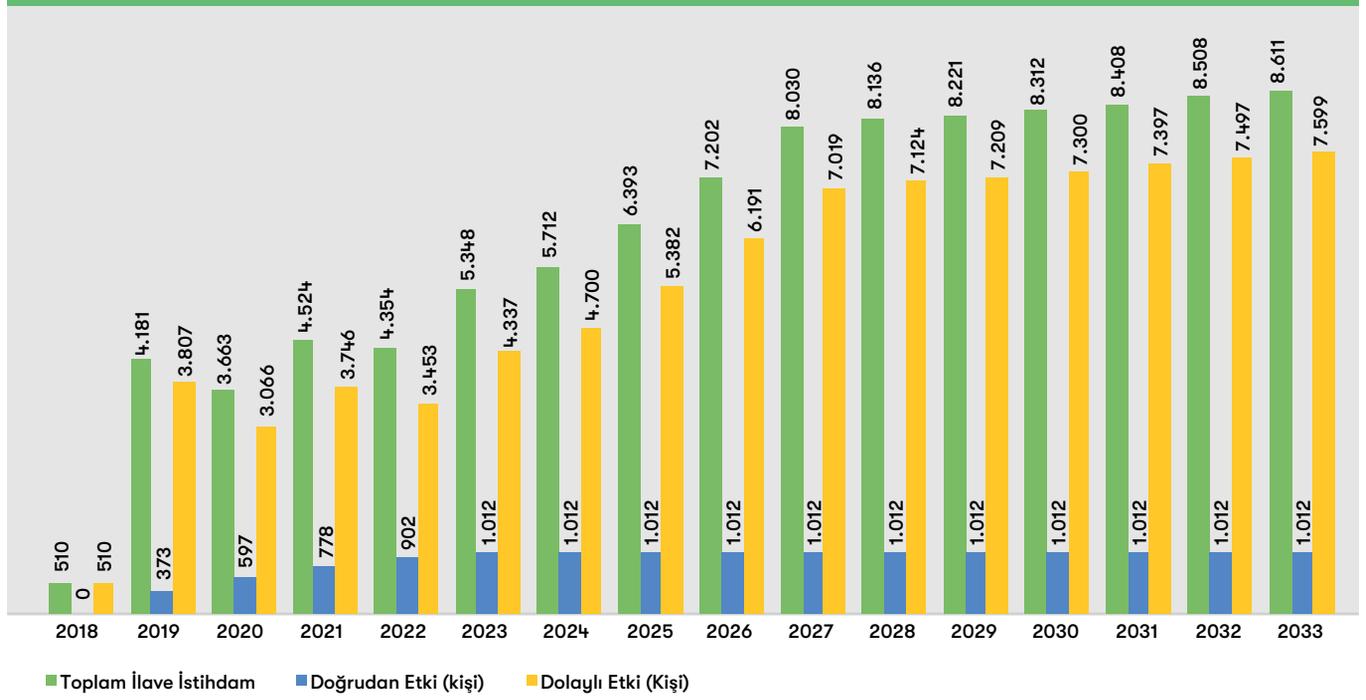
Sütaş yatırımının doğrudan ve dolaylı toplam istihdam etkisinin 8 bin 611 kişi olacağı hesaplanmıştır. Bunlardan 1.012'si Sütaş işletmelerinde, geri kalan 7 bin 599 kişi ise Sütaş değer zincirinde dolaylı olarak istihdam edilecektir (Grafik 18). Doğrudan ve dolaylı istihdam oranı ise 1'e 8'dir. Diğer bir ifadeyle, Sütaş bünyesinde çalıştırdığı her bir kişiye karşılık Bingöl'de 8 kişiye daha istihdam imkânı oluşturmaktadır (Grafik 20).

İşgücü gelirlerindeki kısıtlı artışın nedeni, çiftçilerin ulusal hesaplarda tarımsal işletme olarak kabul edilmeleri, tarım sektöründe ücretsiz aile işçileri olgusu ve kayıt dışının bölgede %90'lar düzeyinde olmasıdır.

Grafik 17: 2019-2033 Dönemi Sütaş Yatırımının Bingöl'ün Göç Eğilimine/Nüfusuna Etkisi

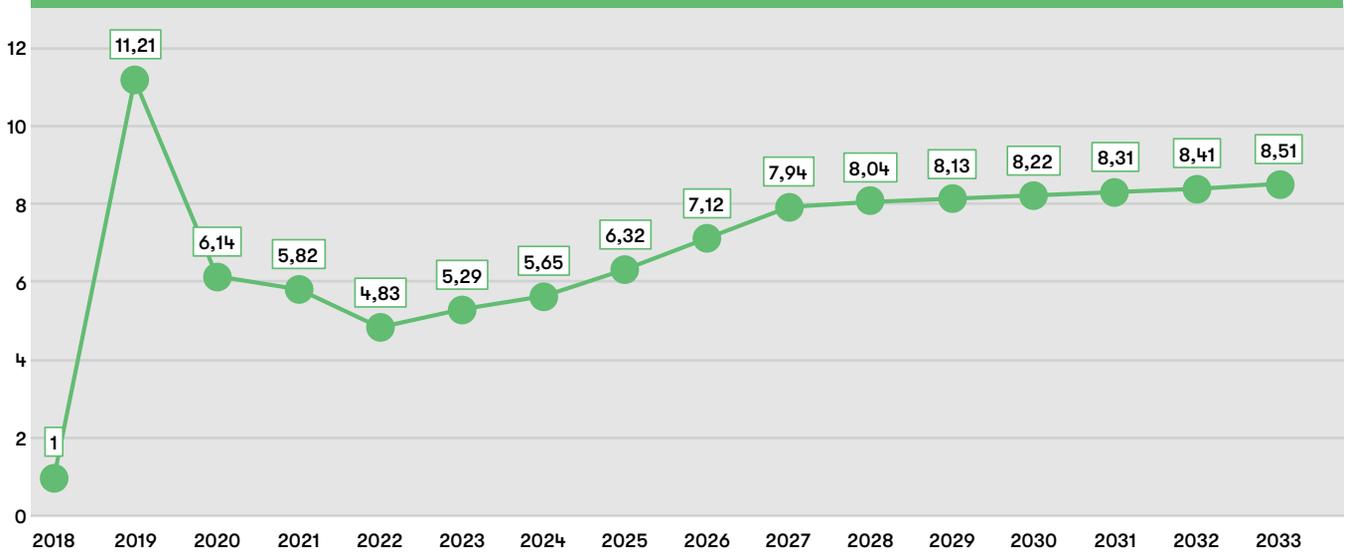

Grafik 18: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımı İstihdam Etkisi (Kişi)

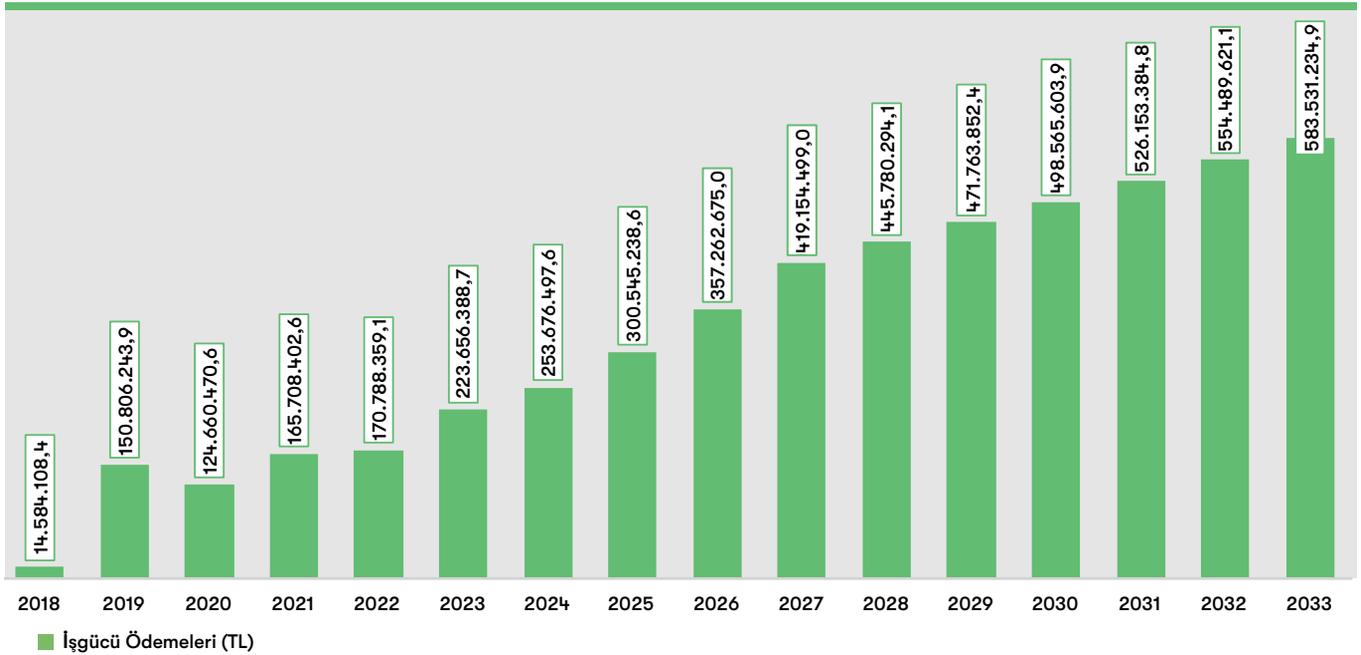
Grafik 19: 2018-2033 Dönemi Süttaş Yatırımı Etkisiyle Artan İstihdamın Kompozisyonu – Doğrudan ve Dolaylı (%)

Grafik 20: 2018-2033 Dönemi Sütaş Yatırımının İstihdam Çarpanı

Yatırımın, hanehalkı refahına etkisi ekonomik canlanmanın dışında, işgücü gelirlerindeki artış ve istihdam artışı ile de sağlanacaktır. 2019 yılında 150,8

milyon TL olan işgücü ödemeleri, 2033 yılında 583,5 milyon TL'ye erişecektir (Grafik 21).

Grafik 21: 2018-2033 Dönemi Sütaş Yatırımı Sonrası İşgücü Ödemelerindeki Gelişim (TL)

**Süttaş bünyesinde çalışan
her 1 kişiye karşılık
Bingöl'de 8 kişiye daha
istihdam imkanı oluşacaktır.**

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sütaş Bingöl Entegre Tesisleri yatırımı geri bağlantısı yüksek bir yatırımdır. Geri bağlantı etkisi yüksek olan yatırımların yerel ekonomilerde etkileri çok daha büyüktür. Bu tür yatırımlar var olan yerel/ bölgesel bir ekonomi içinde konumlanma değil, kendi ekosistemlerini kurmaya dönük yatırımlardır. Bu yatırımın etkisiyle, Bingöl ve çevresinde yem bitkileri üretimi ve hayvancılık faaliyetleri açısından önemli bir dönüşüm sağlanacaktır.

Sütaş yatırımının, Bingöl ve bölgede oluşturacağı ekosistem içinde, alt değer zincirleri marifetiyle geniş bir ekonomik havza oluşturacağı, sadece tarım ve hayvancılığa etkileri ile bile, tek başına bu yatırımın, yereldeki ekonomik dönüşümü gerçekleştirebileceği görülmektedir.

Bu yatırım ile birlikte tarım ve hayvancılığın yanı sıra, bölgede, makine ekipman üretimi, ambalaj malzemeleri üretimi, inşaat, lojistik, tarımsal teknolojiler ve destek hizmetleri gibi çok değişik faaliyetlerin gerçekleşmesi beklenmektedir.

Sütaş Bingöl yatırımının faaliyete geçmesiyle, bölgede görülecek gelişim ve dönüşümlerin bazı sonuçlarını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- 2033 yılında, normal eğilimine göre 2 milyar 254 milyon USD'lık bir büyüklüğe erişmesi beklenen Bingöl ekonomisinin, bu yatırım sonrasında 3 milyar 641 milyon dolarlık bir büyüklüğe ulaşacağı hesaplanmıştır.
- Bingöl'ün 2033 yılındaki GSYH'sının yıllık 1 milyar 386 milyon USD'lık kısmı Sütaş yatırımının doğrudan ve dolaylı etkileri ile oluşacaktır. Bu oran Bingöl'ün GSYH'sının %61,5'ine karşılık gelmektedir.
- Sütaş yatırımı olmaksızın Bingöl'ün 2033 yılındaki fert başı GSYH'sının 7.322 USD olacağı tahmin edilirken, bu yatırımdan sonra, bu değer 10.221 USD'a erişeceği hesaplanmıştır.
- Fert başı GSYH'nın normal eğilimine göre 2.900 USD daha yüksek gerçekleşecek olması, İli, Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralamasında 2 kademe yukarı taşıyacak, 6'ncı kademe iller arasından 4'üncü kademe iller arasına konumlandıracaktır.
- Bu yatırım ile Bingöl, Türkiye'de fert başı GSYH bakımından 73'üncü sıradaki konumundan, 35 sıradan yükselerek 38'inci sıraya gelecektir.
- Fert başı gelirin artışına uyumlu olarak hane halkı refahının da önemli ölçüde artacağı hesaplanmıştır. Yatırımın ve üretim faaliyetlerinin doğrudan ve dolaylı etkileri ile, Sütaş'ın Bingöl'de hane halkı refahına katkısının, 2023 yılında %11,3, 2033 yılı itibarıyla %26,2 düzeyinde olacağını göstermektedir.

- 2019 yılında Bingöl ekonomisinde tarımın payı %14 düzeyinde iken, 2033 yılı itibariyle bu oran 2.5 kattan daha fazla bir artış göstererek %36,8'e yükselecektir.
- Yatırımının doğrudan ve dolaylı toplam istihdam etkisinin 8 bin 611 kişi olacağı hesaplanmıştır. Bunlardan 1.012 kişi Süttaş işletmelerinde, geri kalan 7 bin 599 kişi ise Süttaş değer zincirinde dolaylı olarak istihdam edilecektir. Diğer bir ifadeyle Süttaş, bünyesinde çalıştırdığı her bir kişiye karşılık 8 kişiye daha istihdam imkanı oluşturacaktır.
- Bu yatırım olmaksızın ilde toplanan vergilerin 2019 yılındaki 96 milyon USD seviyesinden, 2033 yılı itibariyle 165,1 milyon USD'a erişmesi beklenmektedir. Süttaş yatırımı sonrasında, Bingöl ekonomisindeki büyüme ve canlanma ile, ilden 2033 yılı itibariyle yıllık 404 milyon USD vergi geliri elde edilmesi mümkün olabilecektir.
- Yatırım sonucunda il ekonomisinde görülecek canlanma nedeniyle ilden dışarıya göç yavaşlayacak, böylece il nüfusu mevcut eğilimine göre 277 binden 308 bine değil, 356 bine erişecektir.
- Yatırım, Bingöl'ün üretim kapasitesine, kurumsallığına, Ar-Ge, yenilikçilik kapasitesine ve insan kaynağı niteliğine doğrudan katkı sağlayacaktır.
- Üreticiler, iktisadi faaliyetlerini geçimlik ekonomiden tarımsal işletme boyutuna taşıyacak, üretici, işletmeciler statüsüne yükselecektir.
- Kurumsal bir işletmenin bölgede tedarik zincirinde yer alacak olması, diğer işletmelerin kayıt dışı oranını düşürecek ve Süttaş piyasa düzenleyici bir etkiye sahip olacaktır.

Bu yatırım, oluşturacağı ekosistem etkisi ve refah artışı nedeniyle, bir ilin kronik kalkınma problemini sıçrama etkisiyle çözebilecek niteliktedir. Süttaş yatırımı az gelişmiş ve gelişmiş bölgeler arasında yakınsamayı sağlayan önemli bir kalkınma müdahalesidir. Bu yatırım, kamu ve özel kesim işbirliğiyle yapılmış bir Kalkınma ve Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Projesi olarak ele alınmalıdır. Yatırımın bölgenin kalkınmasına katkısını artırmak açısından, kamunun bazı müdahalelerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Bölge illerini de kapsayan Bingöl merkezli "Sütçülük ve Hayvancılık Master Planı" hazırlanması önemli bir adım olacaktır. Master Planın ölçek ekonomisini, verimliliği ve tarımsal işletmeciliği geliştirecek şekilde düzenlenmesi önerilmektedir.

Bölgedeki üretimin verimli ve sürdürülebilir olması için Süttaş'ın alım garantisini sağladığı sözleşmeli süt sığırcılığı ve sözleşmeli yem bitkileri üretim modellerinin hayata geçirilmesi, bunun için gerekli idari ve hukuki altyapının oluşturulması önemlidir.

Süt değer zincirinin bütün bileşenlerini kapsayacak, bölgeye özel destek modellerinin geliştirilmesi, geçimlik ve yarı geçimlik tarımın devamına yol açan sosyal nitelikteki tarımsal desteklerin, diğer tarımsal desteklerden ayırıştırılması uygun olacaktır.

Üretim süreçlerindeki dönüşümde en önemli unsur, üretici bilincinin ve bilgi düzeyinin artırılmasıdır. Mesleki eğitimin yaygınlaştırılması ve "yaşam boyu öğrenim" perspektifi ile desteklenmesi önem kazanmaktadır. Bu eğitimler ve destekleyici yayımlar, üniversite, ilgili bakanlıklar ve sanayi işbirliği ile hazırlanarak, hayata geçirilebilir.

Kalkınma Ajansı'nın, Bingöl'de sütçülüğün geliştirilmesi yoluyla, genç işsizliğin azaltılmasını ve tarımsal girişimciliği teşvik edebileceği düşünülmektedir.

**SÜTAŞ
DOĞU-GÜNEYDOĞU ANADOLU
SÜTÇÜLÜK PROJESİ
BİNGÖL ENTEGRE TESİSLERİ
GENEL GÖRÜNÜM**

**SÜT HAYVANCILIĞI
EĞİTİM MERKEZİ**

ENERJİ VE GÜBRE

**DAMIZLIK SÜT
SIĞIRI ÇİFTLİKLERİ**

AR-GE MERKEZİ

SÜT ÜRÜNLERİ

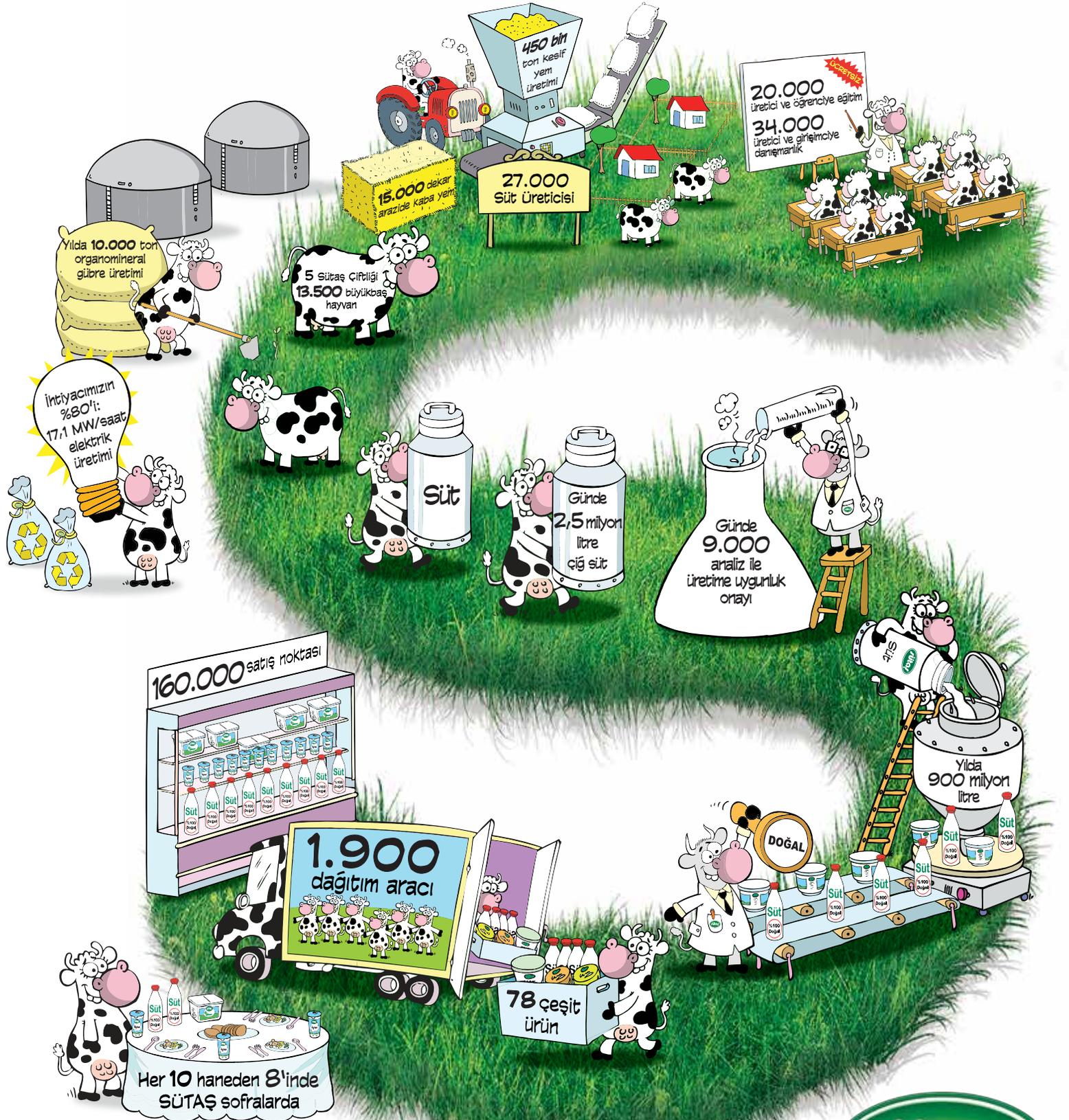
YEM FABRİKASI

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2001). The colonial origins of comparative development: An empirical investigation. *American economic review*, Vol 91 (5), 1369-1401.
- Amin, A. (1999). An Institutionalist Perspective on Regional Economic Development. *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol (23-2), pp 365-378.
- Avrupa Birliği. (2019, 4 19). *European system of national and regional accounts - ESA 2010*. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi - EUROSTAT: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/European_system_of_national_and_regional_accounts_-_ESA_2010 adresinden alındı
- Dinler, Z. (1991). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Eraydın, A. (2004). Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*. , Cilt 1:126-146.
- Eşiyok, B. A. (2002). *Kalkınmada Bölgesel Farklılıklar Büyüme Kutupları ve GAP (Tespitler ve Çözüm Önerileri)* . Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. - Araştırma Müdürlüğü.
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *American Economic Review*, Vol. 45, pp.1-28.
- Lucas, R. E. (1988). On The Mechanics Of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, Vol.2.
- Miller, R. E., & Blair, P. D. (2009). *Input-Output Analysis: Foundations and Extensions*. New York: Cambridge University Press.
- OECD. (2009). *How Regions Grow: Trends and Analysis*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD. (2019, 04 19). *National Accounts*. Organisation for Economic Co-operation and Development: <http://www.oecd.org/sdd/na/> adresinden alındı
- Romer, P. M. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth. *Journal of Political Economy*, pp.1002-1037.
- Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5.
- Sütaş (2020). 2019 Sürdürülebilirlik Raporu. Sütaş Süt Ürünleri A.Ş. *Sürdürülebilirlik Raporları*. <https://www.sutas.com.tr/tr/hakimizda/raporlar/surdurulebilirlik-raporlari> adresinden alındı.
- Taşcı, K. (2013). Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Girdi-Çıktı Analizi Yöntemiyle Türkiye Ekonomisi İçin Önemi. *Akademik Bakış Dergisi*, Vol. 34, 1-20.
- Taşcı, K. (2019). Ankara Ekonomisinin Yapısal Analizi: Girdi-Çıktı Modeli Uygulaması. 1. *Uluslararası İstanbul Coğrafya Kongresi, 20-22 Haziran 2019*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Taşcı, K., & Yılmaz, M. (2019). Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik Bağlamında İller arası Yakınsamanın İncelenmesi: Panel Veri Analizi. 19. *Ulusal Bölge Bilimi ve Bölge Planlama Kongresi, 2-4 Mayıs 2019 Giresun Üniversitesi*. Giresun: BÖLGE BİLİMİ TÜRK MİLLİ KOMİTESİ, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- TÜİK. (2019, 4 19). *Türkiye İstatistik Kurumu* . Ulusal Hesaplar - Dönemsel Hesaplar: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1105 adresinden alındı
- TÜRKONFED (2012), “Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?” Cilt 1: Makro/Bölgesel/Sektörel Analiz” Prof. Dr. Erinç Yeldan, Kâmil Taşcı, Doç. Dr. Ebru Voyvoda, Mehmet Emin Özsan http://www.turkonfed.org/Files/ContentFile/ogt-1sektorel_analiz.pdf
- TÜRKONFED (2013), “Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?” Cilt 2: Bölgesel Kalkınma ve İkili Tuzaktan Çıkış Stratejileri” Prof. Dr. Erinç Yeldan, Kâmil Taşcı, Doç. Dr. Ebru Voyvoda, Mehmet Emin Özsan <http://www.turkonfed.org/Files/ContentFile/ogt-raporu-ii-cilt.pdf>
- TÜSİAD-DPT (2005) “Türkiye’de Bölgesel Gelişme politikaları Sektör-Bölge Yığınlaşmaları “Lütfü Elvan, Nevin Sorguç, Leyla Bilen Kazancık, Ahmet Öztürk. https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/download/8228_e30ad39f8b3bca84e5f180b699f3aadd
- United Nations. (2019, 4 19). *Systems of National Accounts*. Department of Economic and Social Affairs - Statistical Division: <https://unstats.un.org/UNSD/nationalaccount/sna.asp> adresinden alındı.
- Yeldan, E., K. Taşcı, M.E. Özsan, Sütaş Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi, Sütaş Bilimsel Araştırmalar Yayın Dizisi 2012-06-001, 2012, Elektronik Erişim: <https://www.sutas.com.tr/uploads/images/aksaray-etki-analizi-raporu-tr.pdf>

Çiftlikten Sofralara Entegre İş Modelimiz

Sütaş'ın Aşkı Türkiye Aşkı

